

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
A
VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ
HRADCI**

**Práce se čtenářem, zejména dětmi a mládeží,
z pohledu knihovníka**

Autorka: Gabriela Mazurová

Vedoucí práce: Mgr. Luboš Krninský

Obor: Sociální pedagogika

Studijní program: Specializace v pedagogice

Datum odevzdání : 31.3. 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma „Práce se čtenářem, zejména dětmi a mládeží, z pohledu knihovníka“ vypracovala samostatně a použila pramenů, které uvádím v přiloženém seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b) zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českém Krumlově dne

.....

Gabriela Mazurová

Poděkování

Děkuji především Mgr. Luboši Krninskému za odborné vedení bakalářské práce,
za významné a podnětné připomínky a cenné rady.

Dále děkuji všem dětským respondentům, kteří byli ochotni věnovat svůj čas
předloženým dotazníkům a také děkuji za podporu a trpělivost celé své rodině.

Anotace

Předložená bakalářská práce je zaměřena na problematiku dětského čtenářství a dětské gramotnosti z pohledu pracovníce Městské knihovny v Českém Krumlově. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy vztahující se k uvedené tematice. Důraz je kladen na počátky historie knihoven, vysvětluje psychický vývoj dítěte ve vztahu ke knize a objasňuje funkci knihoven v dnešním multimediálním světě. Poslední kapitola analyzuje aktivity vybraných městských knihoven a jejich projektů.

Praktická část nás seznamuje s výsledky výzkumné sondy. Potřebné informace k dané problematice byly získány od registrovaných dětských čtenářů Městské knihovny v Českém Krumlově formou dotazníkové metody. Cílem bylo zjistit postoj dětského čtenáře ke knize, ke čtení, a posoudit roli knihovny v dětském světě. Zjištěné poznatky byly porovnány s teoretickými předpoklady. Shrnutí obsahuje náměty práce s dětským čtenářem.

Klíčová slova: knihovna - čtenářství - dítě - literatura

Abstrakt

This bachelor thesis is focused on children's reading and children's literacy from the perspective of a worker of the Municipal Library in the Cesky Krumlov. In the theoretical part basic expressions relating to that topic are defined. Emphasis is placed on the beginnings of the history of libraries, explains the child's mental development in relation to the book and the function of libraries in today's multimedia world.

The last chapter analyzes the activities of selected municipal libraries and their projects. The practical part introduces the results of qualitative research. Necessary information on the matter were obtained from registered child readers of the Municipal Library in the Cesky Krumlov by questionnaire methods. The aim was to assess and understand the role of libraries, books and reading in children's world. Reported findings were compared with theoretical assumptions. Summary contains ideas of work with children's reader.

Key words: library - reading - child - literature

OBSAH:

Úvod.....	9
Teoretická část	
1 Význam a historie knihoven	12
1.1 Počátky knižní kultury.....	13
1.2 Počátky křesťanských knihoven.....	15
1.3 Knihovna současnosti.....	15
2 Stručný psychický vývoj dítěte v souvislosti s literaturou	16
2.1 Dítě a jeho vnímání umění.....	18
2.2 Literatura pro děti.....	19
2.3 Význam literatury pro dětského čtenáře.....	19
2.4 Žánry dětské literatury.....	21
2.5 Funkce a vliv klasické pohádky na dítě.....	24
3 Role knihoven v dětském světě.....	27
3.1 Kniha v multimediálním světě dětí.....	27
3.1.1	
Televize.....	22
3.1.2 Počítače.....	28
4 Práce knihovníka se současným dětským čtenářem	29
4.1 Projekty knihoven.....	29
4.2 Knihovna jako interkulturní prostředí.....	32
Praktická část	
1 Výzkumná sonda.....	35
1.1 Popis souboru dotazovaných.....	35
1.2 Metody a techniky výzkumné sondy.....	35
1.3 Interpretace výsledků.....	37

2 Diskuse a podněty k práci knihovníka.....	49
Závěr.....	52
Seznam použitých zdrojů.....	53
Seznam příloh.....	54

*ČTENÍ DOBRÉ KNIHY
JE STÁLÝ DIALOG,
V NĚMŽ SE KNIHA VEMLOUVÁ
A NAŠE DUŠE ODPOVÍDÁ*

ANDRÉ MAUROIS

ÚVOD

Člověk již nejméně 5000 let ukládá své zkušenosti a znalosti pomocí písma do knih a jiných dokumentů, aby dosažené poznatky uchoval a šířil, poznamenává ve své publikaci Cejpek (1996, str. 5). Knihy a jiné dokumenty představují určité stopy vývoje člověka, jeho úspěchy, omyly, jeho moudrosti či pošetilosti. Písmo, kniha či dokumenty se staly zárukou pokračování vývoje lidské společnosti a postupně nabývaly významu v sociální komunikaci. Schopnost představovat si věci, jevy, děje, vlastnosti a jiné prvky světa a zaznamenat je v symbolické podobě obrazu, písma či záznamu zvuku umožnila člověku postupně si osvojovat zkušenost sociální. „*Tyto prostředky nepřímé komunikace se staly základem našich představ o světě, společnosti i o nás samých. Bez nich by nevznikly náboženství, filozofie, umění a vědy.*“ (Cejpek, 1996. str. 6)

Není tedy sporu o tom, že knihy nás hodnotově a sociálně orientují tím, že nás zařazují do světa, učí a pomáhají nám vyznat se v něm.

Bakalářská práce se zabývá možným zvyšováním čtenářské gramotnosti a to z pohledu profesní praxe knihovnice. Uplatňují se zde vlastní poznatky, ale i zdůrazňují a srovnávají aktivity na jiných, podobných pracovištích. Autorka pracuje na pozici knihovnice v Českém Krumlově. Proto se navrhané metody práce týkají především knihoven městských.

Je zde provedena analýza problému dětského čtenářství, možnosti knihoven i jednotlivých pracovníků této profese. Cílem je zjistit, jakými aktivitami knihovníka je možné získat dětského čtenáře. Ověřit si předpoklad, že jsou-li registrovanými čtenáři rodiče, je jednodušší získat jako čtenáře i jejich potomky. Záměrem je taktéž přezkoumat a navrhnout další aktivity, kterými by knihovník získal zájem dítěte o knihu. Cílem této práce je rovněž porovnat okolnosti, při jakých školních či mimoškolních aktivitách uplatní dítě svou čtenářskou gramotnost. V neposlední řadě chce autorka vhodně kladenými dotazy odhadnout možnost, může-li naopak dětský čtenář přivést do knihovny svého rodiče.

Celá práce je členěna na část teoretickou a část praktickou.

V prvních kapitolách se teoretická část zabývá knihovnami z pohledu historického. Je zde zdůrazněna snaha každé společnosti zaznamenávat a shromažďovat své kulturní,

sociální, náboženské zkušenosti a smýšlení stávajícím i budoucím generacím. Popisuje počátky knihoven i role knihoven současných. Druhá kapitola pojednává o dítěti a jeho psychickém vývoji v souvislosti s literaturou. Zahrnuje rovněž žánry dětské literatury a její funkce. Úlohu knihoven v dětském světě popisuje kapitola třetí. Srovnává rovněž role dalších médií v životě dítěte.

Poslední, čtvrtá část, předkládá náhled na samotné aktivity převážně městských knihoven. Nalezneme zde nejúspěšnější akce knihovníků, jejich projekty i průběžné standardní celoroční aktivity.

Další, praktická část, interpretuje samotný výzkum, porovnává předpoklady se zjištěním a zhodnocuje, zda bylo dosaženo cílů práce.

Autorka si toto téma bakalářské práce vybrala proto, že se přímo dotýká její profesní praxe. Vychází mnohdy z vlastních postřehů a zkušeností, ale velkou část teoretických poznatků čerpala z dostupných materiálů. Zejména nejnovější výzkum Petra Saka a jeho uveřejněných výsledků v publikaci Člověk a vzdělání v informační společnosti jí byl velkou oporou. Věřící, že analýza jevů, jejich pojmenování a utřídění jí bude další motivací při práci s dětmi. Uvedenou práci je možno zaslat do knihoven podobného typu, kde by mohla být nápomocná při podpoře dětského čtenářství.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Význam a historie knihoven

1.1 Definice knihovny

Jak uvádí Cejpek (1996, str. 8) ve své knize o historii knihoven, samotný název knihovna, neboli bibliotéka pochází z řeckého výrazu biblos, tedy kniha a téké, znamenající police.

Již od pradávna jsou patrné snahy o shromažďování knih a spisů a budování jejich sbírek. Lidé v nich nacházeli nové ideje, inspirace a byly zároveň prostředkem, u kterých mohli odpočívat a načerpávat nové zkušenosti.

Samotný pojem kniha má velmi široký rozsah, zahrnujeme do něj asyrsko-babylonskou knihu tabulkovou, staroegyptskou a antickou knihu papyrusovou, středověký pergamenový kodex, současnou knihu papírovou, ale i knihu s vloženým CD. Některá media se dnes již velmi vzdálila klasické kodexové knize tak, že se některé knihovny začaly označovat jako mediatéky. Přesto lze moderní knihovnu definovat: místo uspořádaného knihovního fondu jako souboru zaznamenaného poznání, kde musí existovat přístupové cesty k tomuto fondu v podobě ať již tradičních či počítačových katalogů anebo přímý přístup k fondům, kdy tento je zpravidla věcně uspořádán. (Cejpek, 1996. str. 8)

V novověku narůstaly jednotlivé funkce knihoven tak, jak pronikala jejich působnost do stále širších vrstev obyvatelstva. Knihovny postupně zvětšovaly rozsah svých fondů a nalezení knih se stávalo obtížnější, nelze opomenout nutnost ochrany starých a vzácných tisků. Rodil se a vyvíjel obor knihovnictví jako obor teorie a praxe. Koncem 19. století vznikly první knihovnické školy na úrovni vysokoškolského vzdělávání. Požadavek lepší dostupnosti knihovních fondů širším vrstvám obyvatelstva, růst počtu vydávaných knih vedl k rozvoji místní, regionální, národní a mezinárodní sítě. Vzniká řada institucí jako jsou např. teoretická, metodická či nákupní ústředí pro knihovny, různá národní a mezinárodní sdružení, střediska pro mimoškolní vzdělávání knihovníků, kde pracuje řada významných osobností. „*Dějiny knihoven a knihovnictví nelze odtrhnout od dějin literatury, lze je zařadit v jednotlivých historických obdobích do složitého pletiva vývoje sociální komunikace a obecných dějin vůbec.*“ (Cejpek, 1996, str. 9)

1.2 Počátky knižní kultury

Egyptologická bádání přinesla četné poznatky o staroegyptské literatuře až po rozluštění egyptského písma. Nepatrné zbytky, které se dochovaly, svědčí o vysoké kulturní úrovni Egyptanů a jsou nejstarší literaturou na světě. Dosavadní bádání odhalilo žánrovou pestrost, šlo o rituály, hymny, vyprávění o stvoření světa, texty lékařské, matematické, astronomické, texty historické, letopisy, válečné zprávy. Vyskytuje se zde také královská novela, cestopisná zpráva, ale i pohádky či písně pracovní, hodovní a milostné. Existují nepřímé důkazy o chrámových knihovnách, např. v Horově Chrámu, do jehož stěn byl vytesán seznam uložených knižních titulů. (Cejpek, 1996, str. 12, 14)

Jedna z největších **starověkých kultur vznikla v Mezopotámii**. Klínové písmo obyvatel, zejména kněžích, umožnilo bohatý repertoár záznamů poznatků, myšlenek a představ starověkých lidí. **Na hliněných tabulkách** byly zaznamenány nejen dokumenty archivního charakteru, ale také řada literárních žánrů: **mýty, eposy, hymny, modlitby, báje**. Rozluštění babylonského klínového písma se stalo jedním z největších a nejobtížnějších vědeckých úkolů 19. století. Aššurbanipal byl poslední velký vládce Asýrie a v jeho královské knihovně byly shromážděny eposy, mýty, bajky, kulturní texty, modlitby, zaklínadla, díla matematická, astronomická, lékařská, ekonomická. Tvořilo ji asi 5000 hliněných tabulek. (Cejpek, 1996 str. 16)

Kultura nejstarších civilizací Předního východu se postupně začala přenášet do oblastí Středoziemního moře a proces kultivace vyvrcholil v **řeckých městských státech** a později na území římského impéria. Nedošlo ovšem jen k prostému převzetí či napodobení východních kultur, ale k jejich přetvoření do nové historicky vyspělejší podoby ve všech oblastech života. V tomto prostředí rozvíjející se výroby, obchodu, řemesel a s tím spojeným pohybem obyvatelstva po moři i po souši rostly možnosti poznávání, které vyvolávaly další touhu poznávat a poznané uchovat. Vzrůstá počet svobodných obyvatel, roste jejich životní úroveň, gramotnost a kulturní aktivita. Počátek sbírek, jež lze označit jako knihovny, spadá do 5. a 4. století př.n.l. kdy došlo k vrcholnému rozkvětu řeckých městských států, zejména Athén. Prosperovaly hospodářsky a tak zaujaly přední místo v politickém a kulturním vývoji Řecka. Vznikla

tu četná vynikající díla básnická a dramatická (Aischylova, Sofoklova, Euripidova, Aristofanova), jež dodnes neztratila svoji uměleckou hodnotu. K nim přibyla četná díla filozofická a vědecká, kde vynikla literatura Platona a Aristotela. Vydávány byly knihy kuchařské, sbírky anekdot, pravidla dobrého chování, knihy receptů pro nemocné, náboženské a magické traktáty. Je známo, že Řekové knihy vyváželi. Vedle Platonovy Akademie a Aristotelovy školy zřejmě měla své vlastní knihovny i taková sdružení jako byly škola stoická a škola Epikúrova. Sbírký Aristotelovy knihovny se později staly součástí slavné Alexandrijské knihovny. Její fondy obsahovaly v podstatě veškerou řeckou literaturu, její sbírky zřejmě sloužily i širší čtenářské veřejnosti. (Cejpek, 1996. str. 21)

Řím jako první přiznal právo svým občanům na knihu a ta se zejména v rozkvětu jeho kultury velmi rozšířila. Byly otevřeny desítky opisovačských dílen, knižních obchodů, zrodily se rané formy budoucích knihoven a soukromých sbírek. Caesar se jako první z vladařů rozhodl založit v Římě veřejnou knihovnu, jejíž otevření přivítali Římané s nadšením a na její počest skládali básníci hymny. Knihy z papyrusových svitků byly uchovávány v rozlehlých a nákladných stavbách z mramoru, reprezentovaly římskou moc, bohatství i kulturu. Zdobeny byly sochami a bustami nejvýznamnějších vědců, spisovatelů nebo bohů. Okna byla obrácena na východ, aby v ranní době, kdy Římané nejvíce četli, měli dobré osvětlení. **Projevila se zde specializace knihoven, díla se dělila na latinská, řecká a dále dle vědních oborů, zvláštní místo měla poezie.** Knihovny se budovaly po vzoru hlavního města ve všech významných větších i některých provinčních městech římské říše. V rozvalinách města Herkulanea, které bylo zasypano kamením a lávou při výbuchu sopky Vesuv, byla v 18. století nalezena soukromá knihovna a díky tomuto objevu si lze dnes vytvořit obraz římské knihovny před téměř 2000 lety. Osud knihoven řeckého a římského období byl trpký, ničeny byly požáry, válkami i přírodními katastrofami. Přesto antické knihovny sloužily jako vzor v období renesance. (Cejpek, 1996, str. 27)

1.3 Počátky křesťanských knihoven

Křesťanství lze označit jako náboženství ve své podstatě literární, vychází totiž z poznání zaznamenaného písmem, tj. z bible. Zápolilo s dosavadním pohanským

světovým názorem, vzdělaností, životním stylem a vytvořilo si svou vlastní vzdělanost, jež se výrazně projevila v literatuře. Křesťané začali uznávat význam vzdělání, začali si osvojovat ty oblasti antické vzdělanosti, které pokládali za slučitelné se svým náboženstvím. **Došlo ke značnému rozvoji křesťanského písemnictví, které mělo sloužit především potřebám křesťanského náboženství.**

Zachovaly se zprávy o knihovnách, jež byly součástí křesťanských vzdělávacích institucí. Došlo k významné změně ve fyzické podobě knihy, přechod k pergamenovému kodexu významnou měrou ovlivnil způsob čtení a podobu interiérů a později i budov středověkých knihoven. **Jádrem fondů středověkých knihoven se stala na mnoho století bible.** (Cejpek, 1996, str. 60)

„Bible je nejrozšířenější knihou světa, byla přeložena do 2062 jazyků a dialektů. Inspirovala obrovské množství uměleckých děl. Formovala západní kulturu, jejímiž jsme dědici.“ (Cejpek, 1996, str. 61)

1. 4 Knihovna současnosti

Knihovní zákon (č. 257/2001 Sb.) rozlišuje knihovny poskytující veřejné knihovnické a informační služby, tj. knihovny obecní, městské, krajské, knihovny zdravotnických zařízení, vysokoškolské knihovny, knihovny Akademie věd ČR a knihovny muzeí a galerií. Česká republika má jednu z nejhustších knihovních sítí. Na změny v roce 1989 byly knihovny nuceny velmi rychle reagovat, vrátily do fondů zakázané tituly. Současné s tím se otevřel knižní trh, ovšem zde má veřejná knihovna velké výhody: může jít svým fondem více do hloubky časové a šířky tématické i žánrové. Knihovny byly nuceny přistoupit k elektronickým službám a zaostalost za světem naopak umožňovala nasazení progresivních řešení. Elektronické on-line katalogy usnadnily uživatelům přístup ke knihovním fondům a zvýšily komfort při půjčování. **Mnohé se snaží být informačním, kulturním a vzdělávacím centrem obce.** (Sak, 2007, str. 224)

Knihovny jsou pilíře čtenářské kultury a náš poměr k nim je v mnohém i mírou našeho vztahu ke knize jako takové. Zejména v rozvoji dětského čtenářství mají knihovny své neopominutelné místo. Hlavním a nejdůležitějším cílem je navrácení významu knihy pro život dítěte. Ta je totiž mostem mezi jeho vnějším a vnitřním světem. (Trávníček, 2008, str. 18)

Za jednu z priorit současného vzdělávání je jistě považován rozvoj čtenářské gramotnosti, který je jedním z klíčových faktorů vzdělanosti jedince a celé společnosti.

Trávníček čtenářskou gramotnost ve své knize Čteme (2008, str. 36) definuje takto: *„Funkční porozumění psanému textu. Jde o kritérium, které testuje v pravidelných zkoumáních PISA (Program mezinárodního hodnocení studentů) jež je organizováno společenstvím nejvyspělejších zemí světa: „Čtenářská gramotnost znamená schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti.“ Tento ukazatel zdůrazňuje význam rozvoje vztahu k četbě, význam vnitřní motivace. Ve vzdělávání musí být preferován rozvoj porozumění čtenému, dovednost pracovat s informacemi a dovednost využívat čtení jako prostředek komunikace.“*

Proto je dále vhodné ozřejmit psychický vývoj dítě ve vztahu ke knize jako předmětu, zvuku, slovu či pohybu.

2 Stručný psychický vývoj dítěte v souvislosti s knihou

První dovednost, kterou si dítě osvojuje hned po narození je prostorové myšlení. Poznává předměty ve svém zorném poli, vyhodnocuje jejich velikost a vzdálenost vůči sobě. Převládajícím způsobem kontaktu s prostorem jsou zrakové vjemy. V ranějším stádiu je vnímání dítěte vázáno na přítomnost předmětu. Ve vyšším stádiu tvoří schopnost dětské mysli podržet obraz i po dobu jeho fyzické nepřítomnosti.

V další fázi si dítě ustaluje vztahy mezi tím kdo je ono a kdo jsou jiní. Postupně své pole dále člení na okruh těch, kdo jsou mu blízcí, kdo jsou vůči němu neutrální, kdo ho eventuálně ohrožují, dále ti, kdo jsou mu nadřazení a kdo rovni. Tímto si dítě kolem sebe buduje kruh vztahů a tato schopnost je založena na spojení zrakových a sluchových vjemů. (Helus, 2009, str. 56)

Jak upozorňuje autor Trávníček ve své knize Vyprávěj mi něco (2007, str.25), jsou tyto dvě první fáze společné říši zvířecí i lidské, ve třetí z nich se člověk od říše zvířecí odpoutává. Jazykové myšlení je zcela založeno na zvukových vjemech. Jazyk dává dítěti možnost, aby si uvědomilo, že je subjektem svých vlastních činů.

Kolem prvního roku začíná dítě používat svá první slova. Ale až narativní myšlení dovršuje a uzavírá dětský mentální vývoj, bez jehož zvládnutí bychom byli neúplní.

Narativní myšlení je trychtýřem, do něhož se slévají předchozí stádia: jazykové myšlení, sociální myšlení a prostorové myšlení.

Zásadním obdobím psychického vývoje pro dítě je předškolní období, tj. přibližně od tří do šesti let. Je ovlivňováno tělesným zráním, poté jej ovlivňuje učení a získávání zkušeností, aktivní sociální život. Tělesné zrání probíhá u všech dětí obdobně, pokud nejsou narušeny základní podmínky, např. výživa, ale ostatní je podmíněno sociálním prostředím, ve kterém se dítě pohybuje. Je ovlivněno rodiči, sourozenci, příbuznými, předškolním zařízením, zvyklostmi, kulturou dané společnosti, finančními i bytovými podmínkami, množstvím podnětů atd. Pro malé dítě jsou rozvojově podstatné dvě skutečnosti: orientační reflex (neboli zvědavost, zvědavost, touha po poznání) a princip nápodoby. „Z ryze psychologického hlediska principu nápodoby dítě vidí, že např. čtení je činnost, jíž je možné se zabývat a zřejmě tato činnost rodičům něco skýtá. Tento poznatek se zapíše dítěti hluboko do mysli ještě v předškolním věku“. (Chaloupka, 1995, str. 58)

Tyto vztahy jsou mnohem nejistější než vztahy s dospělými. Kamarády si dítě vybírá egocentricky, měli by být podobní jemu samotnému. Jejich hry uvolňují tvořivost a fantazii. Mezi vrstevníky se pokouší o sebeprosazení, spolupráci i soupeření. Vedle vztahů s vrstevníky je pro socializaci důležité i osvojování si různých sociálních rolí. Myšlení předškolních dětí je stále ještě určitým způsobem ohraničeno. Vnímání reality je subjektivní, je ovlivněno egocentrismem. Dítě plně nerespektuje zákony logiky. Dalšími znaky myšlení dítěte v předškolním věku jsou fenomenismus a prezentismus. Dítě si ještě plně neuvědomuje trvalost podstaty objektů. Změnu jedné vlastnosti – jednoho znaku bere jako proměnu věci, či osoby. Zároveň se dítě dokáže zaměřit buď na jeden podstatný detail, nebo na celek bez detailů. Nevidí možnost posuzovat problém z více úhlů. V tomto věku mohou být děti často nařčeny ze lži, nejedná se však o lež v pravém slova smyslu, ale o tzv. konfabulaci. Pokud totiž dítě něčemu nerozumí, situaci si „zkreslí“ tak, aby se mu jevila pochopitelnější. Snaží se najít přímé a jednoznačné řešení. (Vášová, 1989, str. 98)

Dalším důvodem nepřesnosti může být zkreslení pod vlivem emocí. Tímto zkreslováním se rozvíjí fantazie, která je znakem magičnosti dětského myšlení. Fantazie je důležitá pro celkovou pohodu a harmonizaci dítěte. Dospělí by neměli děti za tyto

konfabulace trestat, ale jemně pomáhat rozlišovat fikci a realitu. Podstatným znakem dětského uvažování je animismus – přisuzování lidských vlastností a schopností věcem a zvířatům. Úroveň myšlení lze odhadnout v běžných aktivitách dítěte, jako je kresba, hra, nebo vyprávění. Řeč se v předškolním období prudce rozvíjí. Rozšiřuje se slovní zásoba, dítě používá věty rozvité a souvětí, dochází k osvojování gramatických pravidel. Mezi jednotlivými dětmi předškolního věku bývá v řeči značný rozdíl, který je zapříčiněn především tím, zda a jak často s dítětem mluví nějaká dospělá osoba. Rozvíjí se i pojem času, pojem místa a chápání prostoru. Ty jsou taktéž zkresleny úrovní dětského myšlení. V předškolním období se rozvíjí růst obratnosti. Rozvoj po fyzické stránce umožňuje dítěti nové pohyby, což vede k rozvoji psychomotorickému. Pohyby jsou koordinovanější, dokáže už lépe napodobovat různé sporty, proto je to vhodné období pro základy plavání, lyžování, jízdy na kole. Současně se rozvíjí se také jemná motorika, k čemuž přispívá i obliba hry s drobnými předměty a výtvarným materiálem. (Helus, 2009, str. 125)

2.1 Dítě a umění

Umění má při rozvoji osobnosti dítěte významnou úlohu, a proto je nedílnou součástí výchovného působení na dítě ve školním i předškolním věku. V tomto období se vytváří estetické cítění a vztah dítěte k umění. Důležité je opakovaně se vracet k uměleckému dílu i k umění vůbec. Dítě umění potřebuje a snaží se je i vytvářet. Od malička rádo experimentuje s různými výtvarnými materiály, vnímá zvukomalebnost říkadél, rádo poslouchá příběhy a snaží se je samo převyprávět. (Chaloupka, 1995, str. 85) Pro děti má umění tři podstatné funkce: umění jako hra, umění jako prostředek poznání a umění jako prostředek komunikace. Umění zprostředkovává svět pomocí symbolů, obrazů, metafor, pomocí emocí tak, jak je to blízké myšlení dítěte. Rozvíjí fantazii a může být nápomocno při socializaci. Umělecké ztvárnění učí děti dívat se na svět okolo sebe novým a netradičním pohledem. Probouzí a rozvíjí individualitu každého dítěte svými jedinečnými neopakovatelnými prožitky. Předškolní věk je díky specifickému smyslovému vnímání a rozvoji fantazie vhodný pro počátky estetické výchovy. Do dětského světa dnes vstupuje i kultura moderní a elektronická média. Tyto podněty je vhodné kombinovat s tradičním uměním, jako je například literatura. (Vášová, 1989, str. 111)

2.2 Literatura pro děti

Literatura pro děti je literární disciplína zabývající se literaturou pro věkovou kategorii příjemce do 15 let. Dnes je zahrnována do národní literatury jako její rovnocenná a nedílná součást. Zahrnuje všechny kategorie literatury, tj. lyriku, epiku, drama i literaturu věcnou. Užívá i obdobných literárních žánrů jako při literatuře pro dospělé. Plní stejné funkce: estetickou, poznávací, výchovnou, ke kterým jsou někdy přidávány i funkce: magická, etická a společenská. (Toman, 1992, str. 49)

Podle výzkumů, má rozhodující význam pro čtenářství to, zda budoucí matka čte, zpívá, vezme do ruky knihu básní. V kojeneckém věku dítěti matka zpívá, uspává citově zabarvenými, uklidňujícími větami. V batolecím věku se dítě setkává s rozpočítadly, veršiky a jinými uspořádanými jazykovými celky, kdy na něj bezprostředně působí zvuková stránka jazyka. Toto působení se určitým způsobem prokazatelně ukládá do mysli dítěte a připravuje půdu pro vlastní čtenářství.

Dnes máme o psychických procesech nenarozeného dítěte, kojence, batolete, předškoláka i školáka mnoho poznatků. Mnohé vlastnosti a postoje pocházejí z vrozených dispozic dítěte, z jeho genetického základu. Jisté ale je, že výraznou souvislost mezi čtenářstvím dítěte netvoří nutně vrozená danost, ale vliv příkladu, kulturní prostředí rodiny a její sociální úroveň. „*Chceme-li se ptát, zda dítě čte, je na místě otázka, zda čtou jeho rodiče.*“ (Chaloupka, 1995, str. 92)

2.3 Význam literatury pro dětského čtenáře

Trávníček ve své knize (2007, str. 81) uvádí, že již malé dítě je pro literární komunikaci velmi vnímavé. Kniha se stává prostředkem k poznávání světa kolem i k poznání sebe sama, je způsobem jak objevovat krásu mateřského jazyka, jak si rozšířit aktivní i pasivní slovní zásobu, rozvinout fantazii a estetické city. Literatura pro nejmenší dává podnět k rozumovému pochopení a citovému prožití dobra a zla v umělecké podobě. Touto cestou se vytvářejí mravní přesvědčení a postoje. Kniha má celou řadu funkcí. Např. poznávací, eticko-výchovnou, esteticko-výchovnou, humanizační, popř. terapeutickou, a při reprodukci textů dítětem diagnostickou. Prostřednictvím těchto výchovných funkcí vede literatura dítě k přemýšlení, ovlivňuje jeho názory, prohlubuje city a pomáhá při kulturním rozvoji a formování estetického vkusu. (Černoušek, 1990, str.19)

Pro dítě je zážitek z knihy a jejích příběhů zcela zvláštní a jedinečný. Je ovlivněn jeho emocionalitou. Dítě může být příběhem zcela pohlceno a prožívat jej téměř skutečně. Věří tomu, co je psáno. Díky zvláštnostem dětského prožívání jsou takovéto pocity během dospělosti neopakovatelné. Příběhy často zanechají hlubokou stopu a ovlivňují člověka po celý život. Zaujatost dítěte příběhem můžeme pozorovat na jeho motorickém neklidu, výmluvných gestech, pohybech očních a lícních svalů, pootevřených ústech, na slovních reakcích a citoslovcích údivu, radosti i na objektivně registrovatelných fyziologických projevech, jako je zrychlení tepové frekvence, zadržování dechu a slabé pocení. Dítě si hledá v knihách své vzory. Mechanismus projekce je v předškolním a školním období velmi silný. Dítě se s hrdinou ztotožňuje, představuje si jej také jako sama sebe. (Trávníček, 2007, str. 63)

Kniha je modelem mezilidských vztahů. Je příležitostí prožívat mezilidskou vzájemnost, ušlechtilost, usnadňuje dítěti orientaci ve složitém světě vztahů, pomáhá mu včlenit se do něj a je vodítkem při tvorbě etických postojů a hodnocení. Kniha dává dítěti impuls pro rozvoj tvořivých schopností. Dobrodružství z knihy se velmi často stane námětem hry. (Trávníček, 2007 str. 102)

Velkým posláním knihy je působení na rozvoj řeči. V období, kdy děti ještě samy mluvit neumějí, různé říkanky rozvíjejí fonematické slyšení. Pokud se říkanky mohou spojit s pohybem, vytvářejí se pohybové stereotypy. Říkanky, rozpočítadla apod. jsou základem pro pěstování a rozvoj smyslu pro rytmus a rým. Významné postavení má kniha v období otázek, kdy je jednodušší dítěti něco vysvětlovat pomocí obrázků a literatury, nežli pouhým slovním popisem. Poslech četby kultivuje vlastní řečový projev dítěte. Pohádky jsou pro děti možností jak popisovat a vyprávět. Fantazie dítěte při poslechu příběhu plně pracuje. Dítě si na podkladě náznaku popisu dokresluje prostředí, postavy apod. Literatura by měla rozvíjet mentální schopnosti dítěte, upevňovat jeho citové zdraví, připravovat dítě na proměny, které přináší život a dospívání. Měla by se stát přirozenou součástí života. (Vášová, 1989, str. 143)

2.4 Žánry dětské literatury

Dominantními žánry ve školním, předškolním, a tedy v předčtenářském období, jsou lidová a autorská poezie říkadlového typu, literární adaptace lidových pohádek, jednoduché příběhy z dětského života, uměleckonaučné knihy, knížky-hračky, leporela, obrázkové publikace, alba, omalovánky, loutkové hry. Zároveň sem můžeme zařadit také autorskou pohádku, prózu s přírodní tematikou, dětské encyklopedie, příležitostně i bajku a pověst. (Toman, 1992, str. 84)

Dětský slovesný folklór

Za dětský slovesný folklór považujeme různé slovesné, hudební, taneční a dramatické projevy úzce spjaté s životními potřebami, lidovým prostředím, výchovou a rozvíjením dětské osobnosti. (Vášová, 1989, str. 117)

Slovesný folklór sehrával nenahraditelnou roli při tělesné, rozumové i mravní výchově, zdůrazňuje ve své knize Toman (1992, str. 96). Dětský slovesný folklór dělíme na další žánrové okruhy. Prvním je okruh žánrů, které využívají děti i dospělí: lidová píseň, přísloví, vyjadřující lidovou moudrost a mravní ponaučení, pořekadlo (ustálené slovní spojení bez mravního ponaučení). Zvláštním typem pořekadla jsou pranostiky a lidová rčení.

Další žánr byl určen dospělým, ale časem pro ně ztratil význam: zaříkadlo, koleda, báje, pověst, pohádka a bajka.

Třetí okruh tvoří žánry, které byly tvořeny přímo pro děti s určitými záměry. Jedná se o lidové říkadlo, hádanku a ukolébavku.

Ve čtvrtém okruhu jsou žánry, které tvořily přímo děti. Sem řadíme rozpočítadla, škádlivky a dramatické dětské hry.

Autorská poezie pro děti

Autorská poezie patří mezi základní žánry dětské literatury a je často využívána, odpovídá totiž osobnostním předpokladům a zvláštnostem předškolních dětí. Děti zaujme především personifikovaným viděním skutečnosti, humorným nonsensem, slovní hříčkou, zvukomalebností, pravidelným rytmem, zvukným rýmem a zpěvností. (Toman, 1992, str. 28)

Lidová pohádka

Původně patřila mezi základní útvary ústní lidové slovesnosti a byla tvořena především pro dospělé posluchače. Během vývoje se ale včlenila do literatury pro děti. Je to zaznamenané lidové vyprávění, zapsané autorem dle určitých pravidel. Podobné náměty pohádek se objevují v literárním dědictví různých národů. Příběh pohádky je vymyšlený, pojednává o nereálných postavách a prostředí v neurčitěm čase. Nejpodstatnější roli mají postavy. Jejich vlastnosti jsou jednoznačné a umocněné existencí postavy s protikladnými vlastnostmi. V lidových pohádkách se objevují personifikované předměty, antropomorfizovaná zvířata nebo kouzelné bytosti. Pohádka vždy končí šťastně. (Toman, 1992, str. 31)

Příběhová próza ze života dětí

Hlavním hrdinou je dítě a jeho každodenní radosti, zážitky a nesnáze.. Pomocí dětského hrdiny se dítě snadněji ponoří do děje a spolu s ním řeší jeho problémy, objevuje s ním svět a s hrdinou se často ztotožňuje. Příběhová próza ze života dětí může být napsána různou formou, jako je např. povídka, novela, román atp. Odehrává se v různé době a různém prostředí. Autor píše příběh se záměrem rozvíjet osobnost dítěte, se záměrem pomoci mu vyznat se v mezilidských vztazích, přiblížit mu svět dospělých dětskýma očima. (Toman, 1992 str. 38)

Uměleckonaučné knihy

Uměleckonaučné knihy se řadí mezi literaturu faktu. Literatura faktu se zaměřuje hlavně na poznávací funkci, ale podání informací je ovlivněno autorovým subjektivním zaujetím, názorem, stylem. Podstatou uměleckonaučné prózy je sdělování faktů společně s uplatňováním beletrizačních prvků. Beletrizačními prvky myslíme např.: fabulovaný příběh, literární postava, fantastika, líčení, dialogizace, vypravěčské postupy apod. Informace jsou dítěti podávány přístupnou a podnětnou uměleckou formou, prostřednictvím estetického a emocionálního zážitku. Dítě je přirozeně zvědavé a tento druh literatury uspokojuje jeho potřebu poznávání a objevování nového. Neméně důležitou složkou uměleckonaučné knihy pro dítě je složka výtvarná, jako jsou různé ilustrace, fotografie, grafy apod. (Toman, 1992, str.40)

Leporela

Leporelo je kniha z odolného materiálu (lepenky, umělé hmoty aj.), na které jsou jednoduché obrázky a krátké říkanky. Je osvědčenou formou první knížky. Seznamuje dítě se světem účinně a rychle, protože malé dítě neudrží dlouho pozornost. S leporelem se může začít pracovat velmi brzy a stejně tak nám může posloužit v období, kdy se dítě učí číst. K tomu, aby si dítě ke knize vytvořilo vztah, by mělo mít možnost si knihu osahat. Proto leporela dětem poskytujeme i jako předmět k manipulaci – hračku. (Toman, 1992, str. 44)

Autorská pohádka

Autorská pohádka je původním dílem autora. Ten vnáší do pohádky nové náměty, motivy, postupy, jazykové prostředky. Na rozdíl od lidové pohádky většinou odráží skutečnost, odehrává se v určitém čase na určitém místě. Prostředí, v kterém se pohádka odehrává, je tedy bližší světu tak, jak ho zná dítě dnes. Vůbec se nevyskytují nebo pouze v menší míře se v autorských pohádkách objevují kouzelné prvky a zázraky, pohádkové bytosti přicházejí o svou moc a jsou zesměšňovány. V autorské pohádce je promítnut vypravěčský styl autora, jeho cítění, myšlení, postoje a názory. (Toman, 1992, str. 49)

Bajka

Bajka je krátké epické dílo, alegoricky vyprávěný příběh, ve kterém vystupují antropomorfizovaná zvířata, rostliny či věci. Směřuje k obecně platnému mravnímu ponaučení. Postavy zde charakterizují určité vlastnosti, které bývají pro určitá zvířata ustálené. Tento žánr byl původně určený dospělým a až později (v 19.stol.) se stal součástí dětské literatury. Děti bajku vnímají spíše jako pohádku a obtížně chápou její hlubší smysl. (Toman, 1992, str. 54)

Pověst

Pověst je epické dílo s jednoduchým dějem a jednou zápletkou. Rozlišujeme pověst lidovou a umělou. Lidová pověst se včleňovala do našeho písemnictví z ústní lidové slovesnosti, kdežto umělá byla psána na základě podkladů ze starých kronik, legend a

mýtů. Pověst vznikla na základě historických událostí, které jsou doloženy. Na rozdíl od lidové pohádky tedy probíhá v určitém čase a na určitém místě. Co má ale pověst s pohádkou společné, jsou nadpřirozené bytosti, výskyt kouzelných prvků, mravní poučení a vítězství dobra nad zlatem. Děti se jejich prostřednictvím seznamují s historií, krajem a získávají k nim vztah, utvářejí si vlastenecké cítění. (Toman, 1992, str. 57)

Próza s přírodní tematikou

Próza s přírodní tematikou jsou příběhy, které zobrazují vztah člověka a přírody. Zvířecí motiv je starý jako lidstvo samo a stále je pro děti velmi atraktivní. Vytvářejí se u nich předpoklady pro vztah a péči o životního prostředí. Pro mnohé, především městské děti, je to jediný způsob jak do světa přírody a zvířat proniknout. Důvodem oblíbenosti příběhů se zvířaty může být i časté přání dětí vlastnit zvířecího kamaráda, což jim vždy rodiče nemohou nebo nechtějí splnit. Próza s přírodní tematikou může být napsána v různých formách. Mohou se objevovat antropomorfizační prvky, a proto se často překrývá s přírodní pohádkou. (Toman, 1992, str. 64)

2.5 Funkce klasické pohádky a její vliv na dítě

V pohádce nalézáme způsob, jak dětem přiblížit vhodné morální chování nikoli pomocí abstraktních pojmů, kterým děti ještě nejsou schopny porozumět, ale pomocí skutečných postav, které jsou ztělesněním určitých lidských vlastností. Nemáme v oblibě nekomplikované štěstí, to které neprojde útrapami, nástrahami, zklamáními a souboji s odpůrci. Pohádky působí na všechny složky mysli: ono, já a nadjá, resp. na jejich formování. Pohádka ukazuje všeobecné problémy a životní krize stručně a přímo tak, aby je děti pochopily. Klasická pohádka svět nijak neidealizuje. Ukazuje dobro i zlo, ale také to, že život není lehký a bez překážek. Ty se však dají překonat, pokud se člověk snaží a nevzdává se. Hrdinové pohádek jsou pro děti natolik přitažliví, že se s nimi ztotožňují. Je-li pohádková postava dobrým člověkem, rozhodne se být také dobrým. Jejich útrapy, proměny a vítězství pak prožívají společně s nimi. Tak, jak dospívá hrdina, umožňuje pohádka osobní růst i dítěti. Má-li dítěti pohádka obohatit život, musí v něm podněcovat představivost, pomáhat mu rozvíjet rozumové schopnosti a vyjasňovat jeho pocity, být v souladu s jeho úzkostmi a tužbami a zároveň nabídnout řešení jeho problému. Pohádka je blízká myšlení malého dítěte, proto může poskytnout

mnohem větší útěchu než racionální vysvětlování dospělých. Dítě potřebuje pro svou jistotu věřit, že ho chrání nadpřirozené bytosti a jevy. Čtené příběhy rozvíjejí fantazii a pomocí přehrávání pohádek se dítě může vyrovnat s tím, čemu nerozumí. Nabízejí řešení a poukazují na jejich důsledky. (Černoušek, 1990, str. 109)

Pokud dětem nejsou nabízeny pohádky, nerozvíjí se jejich fantazie a nemohou se vypořádávat se svými problémy. V pohádkách jsou i malé činy důležité, to pomáhá dítěti překonávat neúspěch. Důležitým přínosem pohádek je, že pomáhají vyrovnat se s oidipovským komplexem a ukazují důležitost odpoutání se od rodičů, důležitost osamostatnění se. (Trávníček, 2007, str. 76)

„Pohádka zároveň uklidňuje a dává naději do budoucna. Dítě tak může doufat, že i ono jednou vyroste, překoná všechny překážky a bude spokojené.“ (Černoušek, 1990, str. 38)

Významem klasických pohádek se zabývá rovněž český psycholog Michal Černoušek. Ve své knize Děti a svět pohádek (1990, str. 35) hovoří o nezastupitelném významu pohádek pro děti, přičemž žádné filmové zpracování či zvukový záznam nemůže nahradit dítěti vyprávění či předčítání, protože vyprávěním vkládáme do příběhů i své city. Na pohádku nazírá jako na nesmrtelný fenomén. *„Bez pohádek si dětství vlastně ani nedokážeme pořádně představit. Na celém světě, ve všech kulturách a ve všech dobách se dětem vyprávějí příběhy, které se ve skutečnosti nikdy neodehrály, v nichž vystupují bytosti a tvorové, které zatím žádný přírodovědec nezaregistroval, v nichž se dějí věci neuvěřitelné a nadpřirozené, odporující fyzikálním zákonům.“* (Černoušek, 1990, str. 34)

Základní funkcí pohádek je, jak uvádí Černoušek, vnést smysl a řád do dětského světa. Další funkcí je strukturovat skutečnost polarizací dobra a zla a jednoduchými Zápletkami. Polarizace, která se nachází v pohádkách, je vlastní i dětskému myšlení. Podstatné je také to, že předkládají optimistické vidění světa. Jelikož děti vidí největší hrozbu v samotě, je pro ně tím nejlepším koncem nalezení ideálního partnerství.

Význam pohádky je podle Černouška (1990, str. 46) výchovný, poznávací, vzdělávací a také terapeutický. Pohádky předkládají dětem různé životní problémy, které musejí během svého dospívání individuálně vyřešit. S jejich pomocí se rozvíjí citové prožívání, stimulují zvědavost, podněcují představivost a imaginaci, nastiňují klady mravní existence.

Pohádkové postavy ukazují jak řešit různé problémy, jaké následky mají různá řešení apod. Jelikož řešení problémů se během života nevyhne nikdo z nás, je důležité, jaký přístup si k němu děti vytvoří. Pohádky směřují ke sjednocování protikladů, k usmířování a k celistvosti tam, kam by měl směřovat i vývoj osobnosti. Děti se s pohádkovými hrdiny ztotožňují na základě citové ozvěny, je jim blízké to, co prožívají hrdinové.

„Dětská mysl se do pozitivní pohádkové postavy jednoduše promítne. A v této projekci spočívá nakonec i identifikace.“ (Černoušek, 1990, str. 34)

Postavy a činy, s nimiž se děti identifikují, fungují jako vzory a ideály. Pomocí tohoto vzoru si pak dítě vytváří své ideální já, ke kterému se během života chce přiblížit. Pohádky mají zázračnou moc: na jedné straně jsou fantastické, kdežto na straně druhé tvrdě realistické. Ukazují na limity vlastní představivosti, napravují přemrštěné ideály. Podle Černouška jsou pohádky zrcadlem, které odráží vnitřní život. Důvod, proč pohádka přežívá jednotlivé generace, vidí v tom, že odpovídá na základní psychické potřeby dětí a souzní s nimi. Tyto potřeby, jako je vztah s rodiči, sourozenci, potřeba jistoty a bezpečí, lásky, potřeba rozvíjet životní smysl, se v zásadě ani v dnešní moderní společnosti nemění. (Černoušek, 1990, str. 114)

„Aby nedošlo k jednostrannému zahlcení dětské duše spektakulární elektronikou moderního televizního kouzla, musíme v dětech vypěstovat lásku ke knihám, k literatuře, k uměleckému slovu, ke čtení, vyprávění a naslouchání.“ (Černoušek, 1990, str. 41)

3 Role knihoven a ostatních médií v dětském světě

Dětské čtenářství je mnohdy považováno za okrajový jev, jehož problémem se zabývají knihovníci, spisovatelé, pedagogové či vydavatelé. Zda děti čtou a co čtou má přitom významný vliv na řadu oblastí života, a to jak na vzdělávání a vzdělanost, na životní styl, tak na budoucích profesní vyhlídky. Role knihy v životě dospělého člověka, která je podstatnou součástí kulturního kapitálu jedince, zraje dlouhodobě od dětství. Knihovny by se tedy měly soustředit na získávání a motivaci dětí o čtenářské zájmy. Knihovna je samostatným čtenářským světem dětí, často bez dospělých, prostředí, kde dítě snadno získává pozitivní vztah ke knize, čtení a celkovému kontextu vzdělanosti.

Z hlediska utváření vztahu dítěte ke čtenářství má tedy knihovna specifickou roli. Není samozřejmou součástí jeho života. Děti musí nejprve do knihovny přijít, respektive musí je někdo přivést. Pokud je toto prostředí zaujme, čtení se snadněji stává jejich každodenní potřebou a zálibou.

„Knihovny jsou dnes do velké míry v získání dětských čtenářů závislé na komunikaci s rodiči a školou. Knihovny snadněji osloví své potenciální čtenáře s podporou rodičů, ale čtenářství asi nejvíce pomohou podporou a spoluprací se školou, kde mají naději oslovit i ty děti, jejichž rodiče jsou z hlediska čtenářství těžko adresovatelní.“ (Trávníček, 2008, str. 86)

Ukazuje se, že knihovny jsou prostorem samostatných dětských čtenářů. Mohou nabídnout motivaci k četbě, prostor pro komunikaci a vrstevnické zhodnocení četby a integraci dětí do sociálního světa vrstevníků i dospělých. Knihovna rozhodně je a může být komplementem čtenářsky funkční školy nebo alternativou pro školy čtenářsky nedostatečné. Velmi efektivní je partnerství knihovny a školy z hlediska přivedení dítěte ke knize. (Sak, 2007, str. 245-246)

3.1 Kniha v multimediálním světě dětí

„Putování po informačních dálnicích se stává jedním z největších dobrodružství, jaké si lze jenom představit.“ (Helus, 2004, str. 64)

Život současných dětí je z velké části naplněn médii, kterými nebyly předchozí generace obklopeny v takové intenzitě.

Rozeznáváme několik druhů médií: knihy, internet, noviny a časopisy, televize atd. Kniha se tak ocitá v konkurenčním prostředí, v kterém měří své síly.

„Dnešní děti vnímají televizi, počítač, mobilní telefon jako přirozenou součást svého života. Některé technické vymoženosti se učí ovládat rychleji a lépe než generace jejich rodičů. Často se pak v této souvislosti objevují výtky nad tím, že v tomto dětském světě není místo pro knihu. Jde-li však skutečně z hlediska knihy a čtenářství o škodlivý vývoj, posoudí až čas.“ (Trávníček, 2008, str. 78)

3.1.1 Televize

Televize má dnes své místo v každé domácnosti, téměř každé dítě ji sleduje denně. Pravidelné sledování televize je razantním konkurentem čtenářských aktivit. Musíme ale rozlišovat detaily tohoto sledování. Jednoznačný rozdíl z hlediska čtení knih tvoří schopnost dítěte či rodiny *regulovat* čas trávený u televizní obrazovky. Pokud se dítě této pasivní činnosti věnuje nadměrně, děje se tak na úkor aktivního tělesného pohybu, četby, přípravy do školy a výrazně také omezuje přirozenou komunikaci s ostatními lidmi. Důležitou roli zde hrají rodiče a jejich motivační schopnosti týkající se hodnotného využití volného času svých potomků. Pokud dítě tráví u televize méně času, sleduje ji méně pravidelně. (Trávníček, 2008, str. 91)

3.1.2 Počítače

Počítače jsou již součástí každodenního života většiny dětí ve sledovaném věku. Přítomnost počítačů v domácnostech rychle narůstá, což pomáhá zvyšování počítačové gramotnosti dětí, která zájem o počítače zpětně posiluje. Svět počítačů je pro oblast knih velkou výzvou. Počítač poskytuje dítěti interaktivní zábavu i možnost snadného získání informací prostřednictvím internetu. Často je proto kladena otázka, jak v této konkurenci obstojí kniha, respektive, zda už neztratila své místo v životě dětí díky jejich narůstajícímu kontaktu s interaktivním světem počítačů a internetu. Přesto se ve výzkumech Trávníčka (2008, str. 93) ukazuje, že vztah čtení a práce s počítačem je u dětí *pozitivní*. Děti, které pravidelně čtou zároveň nadprůměrně pracují s počítačem a naopak. Obě tato média se v jejich životě doplňují. U dětí, které často pracují s počítačem, je velmi pravděpodobné, že také často čtou, přečtou více knih a čtení je baví.

Z výzkumů Trávníčka (2008, str. 97) jasně vyplývá, že používání počítačů je dnes běžnou součástí života dnešních dětí. Pravidelnými čtenáři jsou děti, které mají lepší přístup k počítačům a umějí s nimi pracovat. Kumulují tak schopnosti pracovat s textem, s informací v různé podobě. Jsou snadněji vzdělavatelné. Rodiny, které jsou schopny zajistit dítěti počítač doma, jsou většinou rodiny s vyšším ekonomickým a často vzdělanostním zázemím. Vytváří tak pro své dítě lepší podmínky v oblasti práce s médii, získávání informací i lepšího vzdělání v této oblasti. Děti z těchto rodin jsou také výrazně častěji čtenáři. Nadprůměrný rodinný příjem se v čtenářství prosazuje právě

nepřímými efekty, jako je vybavení domácností počítačem, internetem, knihovnou i schopností o těchto věcech s dětmi mluvit.

4 Práce knihovníka se současným dětským čtenářem

Na přelomu tisíciletí věnují knihovny velké úsilí podpoře dětského čtenářství, hledají stále nové formy práce s dětskými čtenáři. Usilují o vyčerpání všech možností, které vedou ke zlepšování služeb dětem v knihovnách. Knihovníci mezi sebou úzce spolupracují, informují se o svých zajímavých aktivitách, vyměňují nápady a zkušenosti. Vymýšlejí nové projekty, účastní se vzdělávacích akcí a nabyté zkušenosti využívají při svých vlastních aktivitách se čtenáři.

4.1 Projekty knihoven

- Mezi nejznámější celorepublikové projekty patří tradiční mediálně nejúspěšnější **Noc s Andersenem**. Noc s Andersenem je jednou z akcí, kterou české knihovny svádí v konkurenci populárnějších médií boj o zájem dětí a dětské čtenářství. Dnešní způsob života dětské četbě příliš nepřeje - knihy soupeří s mnoha mediálními lákadly, od televizní obrazovky až k počítačovým hrám. V roce 2000, kdy se 2. dubna připomíná Mezinárodní den dětské knihy, v den narození známého dánského pohádkáře, byl projekt poprvé zahájen. Metodou osobního vzoru v předčítání strávilo poprvé několik dětí noc v knihovně v Uherském Hradišti. Do dnešního dne se akce rozrostla do mezinárodní úrovně, program se aktualizuje. Děti tráví večer při soutěžení, kvízech, předčítání, často on-line, aby si vyměnily poznatky a zážitky s jinou skupinou dětských návštěvníků. *SKIP ČR* [online]. Poslední revize 24.09.2010 [cit.12.11.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html>

- Desítky dětí prvních tříd ZŠ prožívají každoročně tradiční Pasování na čtenáře. Tato knihovnická činnost podporuje aktivní dětské čtenářství. Děti jsou vybaveny průkazem čtenáře a tak jsou usnadněny jejich první samostatné kroky do knihovny.

▪ Další, neméně známý projekt roku 2009 byl nazván **Kamarádka knihovna. SKIP ČR** [online]. Poslední revize 24.09.2010 [cit.12.11.2010]. Dostupné na WWW: <http://skip.nkp.cz/akcPrehl.htm>

Soutěže se zúčastnilo 113 knihoven. Do Národní knihovny v Praze přišlo více než 17 000 vysvědčení, jejichž prostřednictvím děti hodnotily „své“ knihovny. Byla započteny, kromě těch dětských i další kritéria:

- spokojenost dětí s knihovnou (uživatelů i ostatních)
- týdenní provozní doba oddělení pro děti
- procento registrovaných dětských čtenářů z počtu dětí v obci
- počet výpůjček na 1 registrovaného dětského uživatele
- počet kolektivních akcí pro děti, delších než 30 minut
- počet stanic veřejného internetu, které jsou k dispozici dětem
- přírůstek knihovního fondu oddělení pro děti za rok
- členství a aktivita v Klubu dětských knihoven SKIP

▪ Pracovníci knihoven pravidelně organizují **besedy** s mateřskými i základními školami na nejrůznější aktuální témata, zejména nadcházející svátky. Besedy pro školky bývají často koncipovány jako seznámení s prostředím knihovny, děti se v ní seznámí s provozem a prostředím knihovny. (Vášová, 1989, str. 52)

▪ Pro širokou veřejnost pořádají pracovníci knihoven **přednášky**. Jsou zváni např. autoři či ilustrátoři nejrůznějších publikací, lékaři či lokální autoři, cestovatelé se zajímavými zkušenostmi, kteří své prezentace doplňují např. diapozitivy či promítáním.

▪ Oblíbenou aktivitou knihoven jsou **tvůrčí dílny**. Zde se může jednat o předvádění různých rukodělných činností pro děti či mládež, ale i veřejnost. Klienti knihovny tak příjemně a smysluplně tráví volný čas např. při malování kraslic, batikování, enkaustice, předčítání, výrobě záložek, ubrouskové technice etc. Rozvíjí se kreativita a nápady čtenářů.

▪ Již tradičně se městské knihovny zapojují první říjnový týden do celostátní akce nazvané **Týden knihoven**. Pro čtenáře knihoven i širokou

veřejnost připravují knihovníci v tomto týdnu speciální program: dny otevřených dveří a řadu zajímavých akcí. V centru zájmu jsou především uživatelé – čtenáři a návštěvníci knihovny. Motto letošního Týdne knihoven se stalo: Knihovna pro všechny. *SKIP ČR* [online]. Poslední revize 24.09.2010 [cit.12.11.2010]. Dostupné na WWW: <http://skip.nkp.cz/akcTyden10.htm>

- Pro širokou veřejnost probíhají **kurzy počítačové gramotnosti**. Znalost práce s moderními informačními a komunikačními technologiemi je klíčová pro zaměstnanost, naopak její neznalost je často hlavní příčinou nezaměstnanosti starších ročníků, absolventů škol a lidí s nižším vzděláním. Proto se na těchto kurzech podílí i knihovny, jako vzdělávací instituce.

- Knihovny se podílejí na **výstavách kreseb**, zejména dětských tvůrců. Díla tak přispívají ke zkulturnění prostředí knihovny a pro čtenáře se stávají signálem, že dětský čtenář je akceptovaný a žádaný.

- Každá knihovna v průběhu roku vyhláší několik **soutěží**, které jsou zaměřeny na několik oblastí:

- oblast dětského čtenářství (aktivity podporující dětské čtenářství)
- oblast literárních soutěží a tvůrčího psaní
- oblast výtvarných soutěží
- oblast literárně-dramatická (činnost klubů, kroužků, dramatizace)

4.2 Knihovna jako interkulturní prostředí

Knihovny se zároveň staly určitou **základnou pro integraci cizinců** a vyvíjejí aktivity ve směru nabídky služeb a informací, pravidelné komunikace a koncepčního přístupu k integračním procesům. V mnoha městech plní knihovny roli společenských center pro imigranty, pro představení jejich kultury či uspokojování jejich přirozené touhy po informacích z domova. Je žádoucí spojovat nově příchozí s lidmi z místa jejich nového bydliště, vytvářet jejich vzájemné a vzájemně prospěšné vztahy. (Knihovna jako brána k integraci cizinců v EU, 2006, str. 9)

Např. knihovna v Třebíči uspořádala několik akcí s multikulturní tematikou pro veřejnost:

- cestou do Evropy: cyklus přednášek o problematice vstupu do EU
  - interkulturní dialog: Poznání cizích kultur jako základ soužití s cizinci
  - adopce afrických dětí: beseda a výstava
  - jak se žije ženám v.....
  - pestrobarevný svět: grantový projekt pro děti, 3 týdny o 3 kulturách
- tradiční besedy o životě v cizích zemích: cestovatelé, spisovatelé, hudebníci. (Knihovna jako brána k..., 2006, str. 18)

Krajská knihovna v Karlových Varech vnímá interkulturní aktivity jako logické rozšíření knihovnických a informačních služeb. Své akce rozvíjejí např. i se základními školami. Mezi příklady jejich aktivit patří:

- přived' cizince a proved' ho naší knihovnou
- dny národních kultur
- dny slovenské kultury
- kurzy češtiny pro cizince
- společná čtení a besedy o pohádkách a literatuře jednotlivých národů.

(Knihovna jako brána k..., 2006, str. 127)

Zapojení knihoven do projektů pro jazykové a etnické minority je nejenom náročnou prací. V mnoha případech tyto aktivity přinášejí knihovně profit. Především se jedná o posílení prestiže v obci, zlepšení vztahů s úřady, které musí taktéž reflektovat tyto minority v obci a řešit s tím související problémy. Připravená knihovna schopná spolupracovat, může být institucí, která se veřejné správě stane důležitým a výhodným partnerem. (Knihovna jako brána k integraci cizinců v EU, 2006, str. 40)

Z uvedených příkladů aktivit vybraných knihoven se ukazuje, že knihovny neustále a systematicky pracují na zlepšování a rozvoji spolupráce s dětským čtenářem. Budou zaujímat významné postavení při podpoře dětského čtenářství i v budoucnu.

Poskytují nejen kvalifikovanou pomoc při vyhledávání informací, podporují zvyšování počítačové gramotnosti, ale orientují se ve své činnosti i na znevýhodněné skupiny obyvatel, jako jsou např. cizinci.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1 Výzkumná sonda

Cíle šetření:

- Očekávání dětského čtenáře od čtení knih.
- Význam knihy pro dětského čtenáře
- Faktory, které dítě při čtení ovlivňují
- Role knihoven v dětském světě

Cílem šetření je zjistit, jaký postoj zaujímá současný dětský čtenář ke knize. Zároveň jsou zkoumány faktory, které motivují dítě číst knihy a ověřováno, zda mají knihovny stále význam v dětském čtenářství a jaký.

Protože se jedná o výzkumnou sondu do názorů dětí, nejsou stanoveny hypotézy, pouze je nahlíženo do duše dětského čtenáře a jeho osobního postoje vůči čtení.

1.1 Popis souboru dotazovaných

Pracovnice knihovny oslovila ve svém dotazníkovém šetření 25 dětí ve věku 8-12 let přímo při jejich návštěvě knihovny v období prosince a ledna roku 2010-11. Jednalo se převážně o děti sídlištní základní školy v Českém Krumlově s asi 360 žáky. Všechny 25 oslovených respondentů navštěvuje knihovnu a 14 z těchto dětí navštěvuje současně pobočku knihovny i knihovnu hlavní, mají tedy možnost srovnání služeb. V použitelné podobě se mi vrátilo 20 dotazníků. Dotazníky nevrátily děti, které si je odnesly domů. Použit pro své šetření jsem naopak mohla všechny dotazníky, které děti vyplnily přímo v knihovně.

1.2 Metody a techniky výzkumné sondy

Všechna empirická data byla získána pomocí metody anonymního dotazníku. Metoda anonymního dotazníku bývá často používána v kvantitativních šetřeních. Anonymita dotazníku by měla vést respondenta k pravdivým, spontánním odpovědím a zároveň se tato data dají jednoduše a rychle zpracovat matematicko-statistickou metodou.

Existují nesporné výhody dotazníkové metody. Tato účinná metoda zahrne veliký počet jedinců při relativně malých nákladech. Umožňuje snadno získat informace od velkého počtu jedinců za krátký čas. Anonymita je přesvědčivá. Na rozdíl od jiných

výzkumných metod je dotazník jednoduchý na vyplnění a pokud jsou otázky položeny srozumitelně, není časově náročný.

Ovšem jsou zde i nevýhody dotazníku: návratnost dotazníku je velmi nízká, dotazník klade nároky na ochotu dotazovaného, údaje v dotazníku mohou být nepravdivé či zmanipulované. (Reichel, 2009, str. 123)

Tento konkrétní dotazník se skládá z oslovení čtenářů. Dále jsou čtenáři diferencováni dle věku a pohlaví a další částí je návod na vyplnění dotazníku. Následují samotné otázky a navrhované možnosti odpovědí, které čtenáři mohli libovolně zakřížkovat dle svého uvážení.

Byl vypracován pilotní dotazník a osloveni čtyři dětské čtenáři. Bylo nutno ověřit srozumitelnost dotazníku či případné nejasnosti. Zvažovali jsme, zda je počet otázek dostačující. Naopak se ukázalo, že odpovědět na 18 otázek zabralo dětem více jak 20 minut a v posledních 10 minutách již nebyly trpělivé ve vyplňování. Dotazník byl tedy zredukován na 11 otázek, které plně postihují sledovaný problém. Zabývali jsme se některými cizími výrazy v dotazníku, zda budou dětmi správně pochopeny. Nakonec jsme byli zaskočeni dotazem desetiletého čtenáře, který nechápal význam slova „dbát“. Posléze se zjistila zajímavá skutečnost. Tento čtenář si knihy sice půjčoval, ovšem po dotazu, která kniha se mu líbila nedokázal odpovědět. Přiznal, že jen málokterou knihu čte. Knihovnu navštěvuje zejména proto, že se může svěřit knihovnici, oceňuje fakt, že jeho problémy někoho zajímají. Uvedl, že rodiče na něj nemají čas.

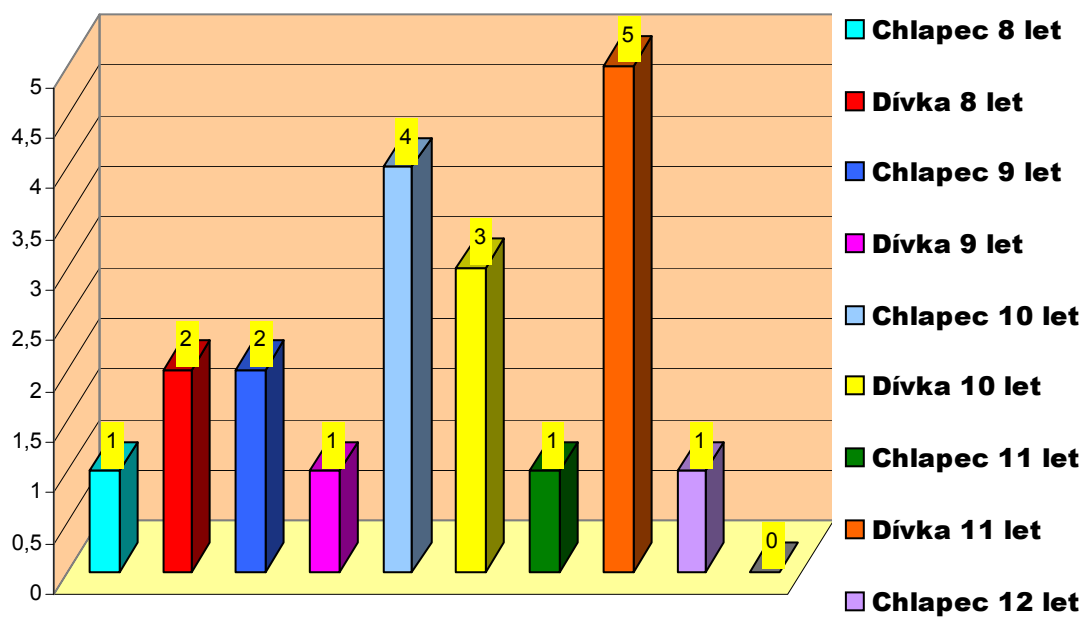
1.3 Interpretace výsledků

Úvodní dotaz se týkal diferenciaci dle věku a pohlaví. Dotazník vyplnilo 9 chlapců ve věku 8-12 let. Děvčat bylo 11, taktéž ve věku 8-12 let.

Tabulka č. 1:

Pohlaví a věk respondentů		Počet respondentů
Chlapec	8 let	1
Děvče	8 let	2
Chlapec	9 let	2
Děvče	9 let	1
Chlapec	10 let	4
Děvče	10 let	3
Chlapec	11 let	1
Děvče	11 let	5
Chlapec	12 let	1
Děvče	12 let	0

Graf č. 1:

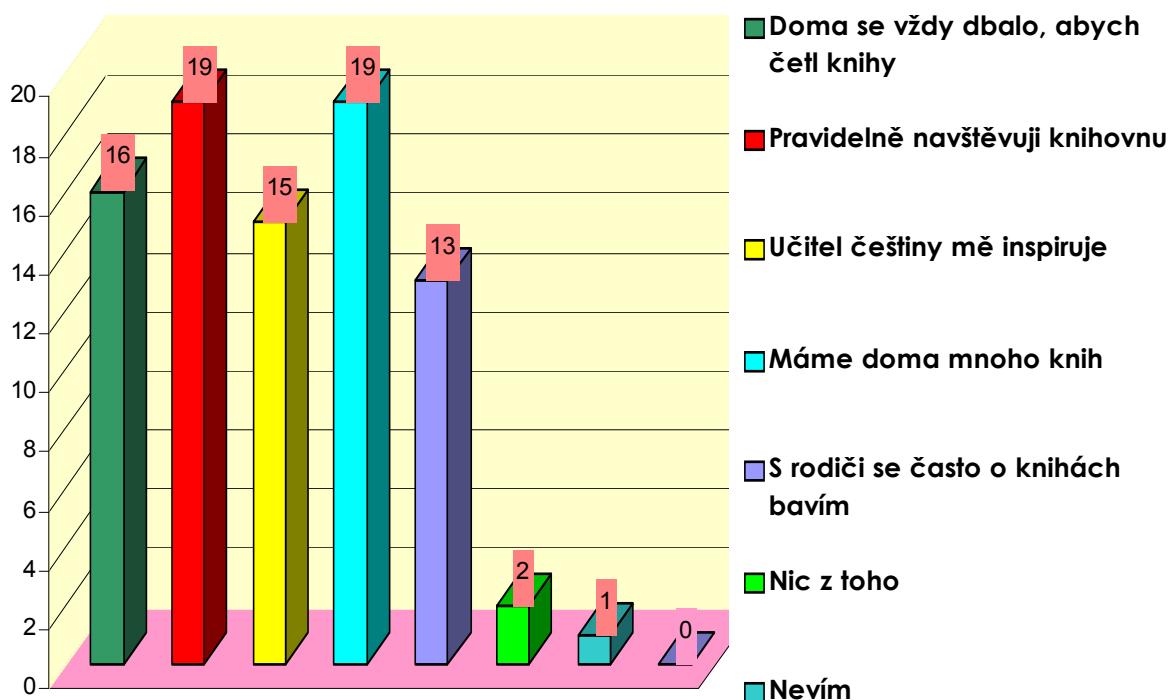

Otázka č.1: Tvoji četbu nejvíce ovlivnilo to, že:

Na tento dotaz odpovědělo 19 dotázaných respondentů, že mají doma mnoho knih.

Stejný počet, tedy 19 dětí, uvedl, že pravidelně navštěvují knihovnu. V rodině 16 dětí se doma dbá o to, aby se četly knihy. 15 dětí inspiruje učitel češtiny a 13 dětí se o knihách baví se svými rodiči. 2 dotázané neoslovila předložená nabídka a 1 dotázaný nevěděl.

Graf č.2

Z vyobrazeného grafu vyplývá, že na dítě velmi působí fakt, že rodina má doma knihy. Tím se potvrzuje poznatek z teoretické části, že na čtenářství oslovených dětí má jasný vliv skutečnost, že se pohybuje mezi knihami a knihy jsou běžnou a přirozenou součástí jejich běžného života. Toto potvrzuje kontrolní odpověď respondentů, že se doma dbalo na to, aby dítě četlo.

Za velmi příjemnou považují skutečnost, že ke čtenářství dítěte přispívá velkou měrou návštěva knihovny. Odpovědi ovšem mohl ovlivnit fakt, že dotazník byl dítěti předán právě v knihovně.

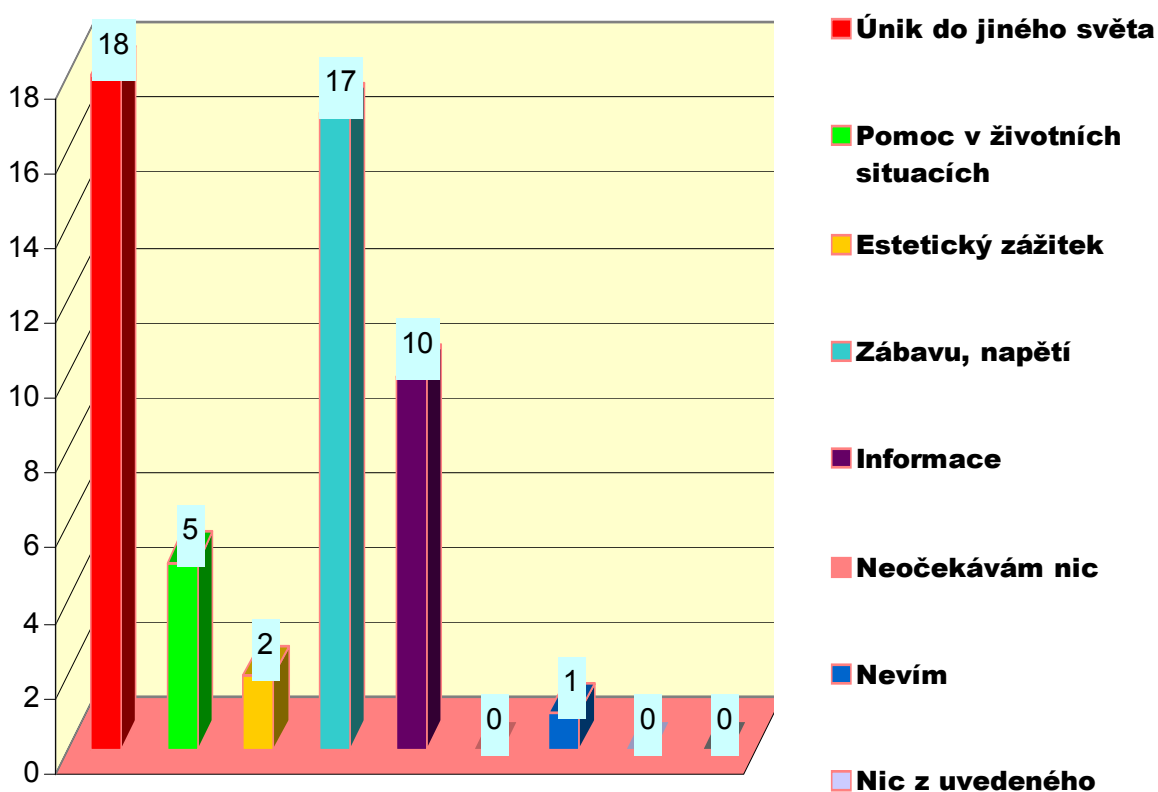
15 respondentů odpovědělo, že inspiraci ke čtení nachází u učitele češtiny.

Aktivita, které zřetelně vedou oslovené děti ke čtenářství musí přijít zvnějšku, z okolí, a to zejména z toho nejbližšího.

Otázka č. 2: Co od knížek očekáváš?

Touto otázkou bylo zjištěno, že 18 dětí očekává od knížky únik do jiného světa. 17 dotázaných dětí oslovila kniha jako zdroj zábavy a napětí. 10 dětí odpovědělo, že očekává informace a 5 pomoc v životních situacích. Pro 2 čtenáře je kniha zdrojem estetického zážitku a jeden respondent neví, co má od knihy očekávat.

Graf. č.3

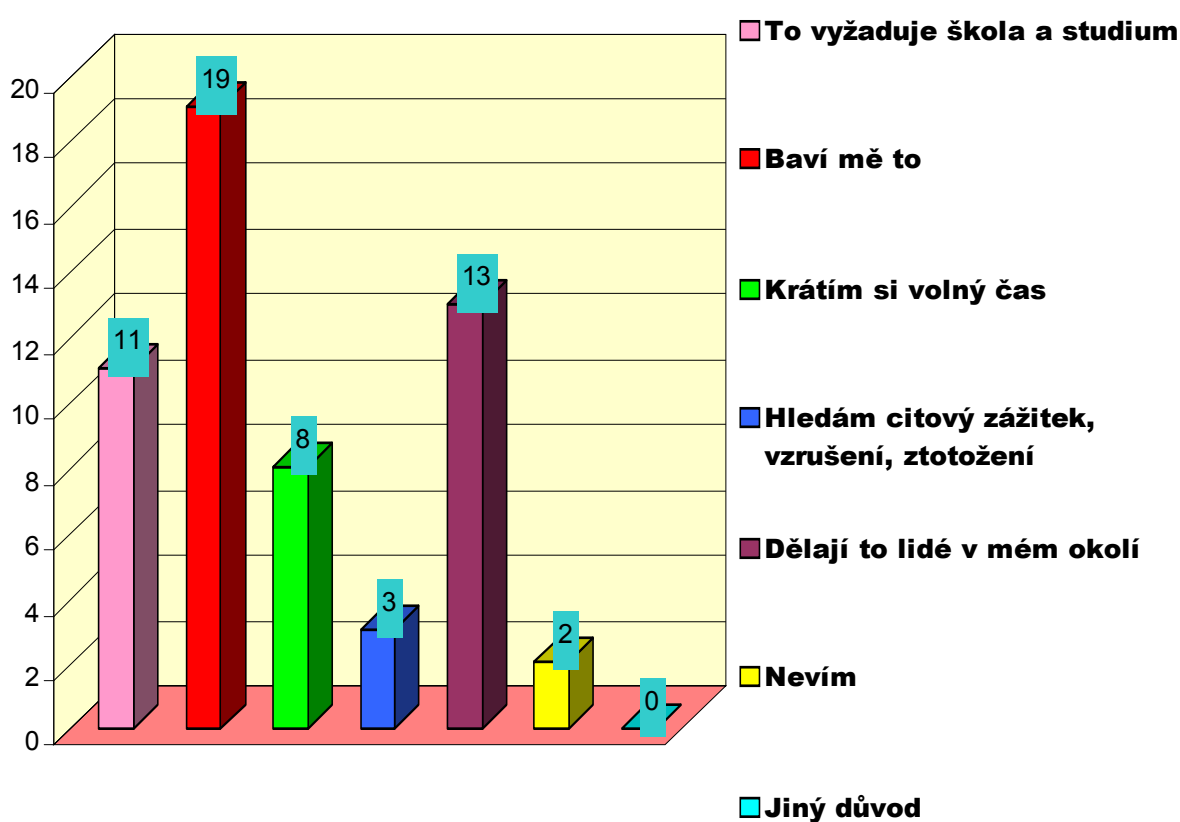

Na tuto položenou otázku se rozhodlo 18 dětí odpovědět, že od knih očekává únik do jiného světa. V této odpovědi shledávám, že oslovené děti stále rády pracují s vlastní fantazií, vžívají se do role literárních hrdinů a často prožívají příběh společně s nimi. Kniha dítěti slouží více jako zdroj zábavy, citového prožitku a napětí. Dotázané děti již méně v knize hledají informace, jako zdroj vědění. Je zřetelné, že dotazované děti si dnes již vybírají z mnoha dalších informačních zdrojů, jako je např. internet.

Otázka č. 3: Čtu, protože:

19 dotázaných respondentů uvedlo, že je baví číst. 13 dětí čtou proto, že to dělají lidé v jejich okolí. Škola a studium vyžaduje čtení u 11 dotázaných. 8 z oslovených dětí si čtením krátí volný čas a 3 další hledají v knize citový zážitek, vzrušení a ztotožnění. 2 děti čtou, ale neví proč.

Graf č.4

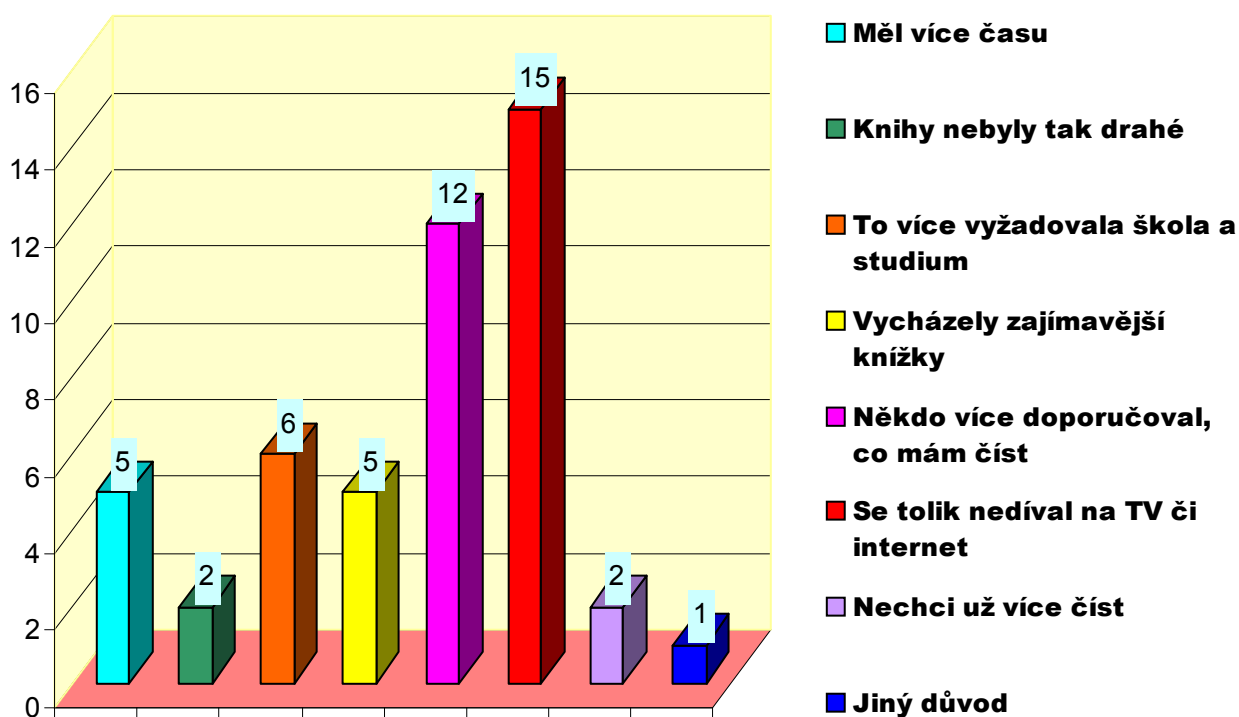

Odpověď: baví mě to, uvedlo 19 respondentů jako nejzávažnější důvod ke čtení knih. Opět jasně vyplývá, že dotázané děti se identifikují s knižními hrdiny. Dále uvedly, že čtou lidé v jejich okolí. Potvrdily tak stále se opakující fakt, že na dítě má největší vliv jeho bezprostřední okolí a proces socializace v něm.

Otázka č. 4: Četl bych více, kdyby(ch):

Otázkou bylo zjištěno, že 15 dětí by četlo více, kdyby se nedívalo na televizi či internet. 12 z dětí by si přálo, aby jim někdo více doporučoval, co mají číst. 6 dětí by bylo ochotné si číst více, pokud by to vyžadovala škola či studium. Pokud by vycházely zajímavější knížky a oslovení měli čas, četlo by více 5 dětí. 2 děti odpověděly, že by četly více, kdyby knihy nebyly tak drahé a 2 z dětí už více číst nechtějí. 1 oslovený má jiný důvod, který ovšem nesdělil.

Graf č.5

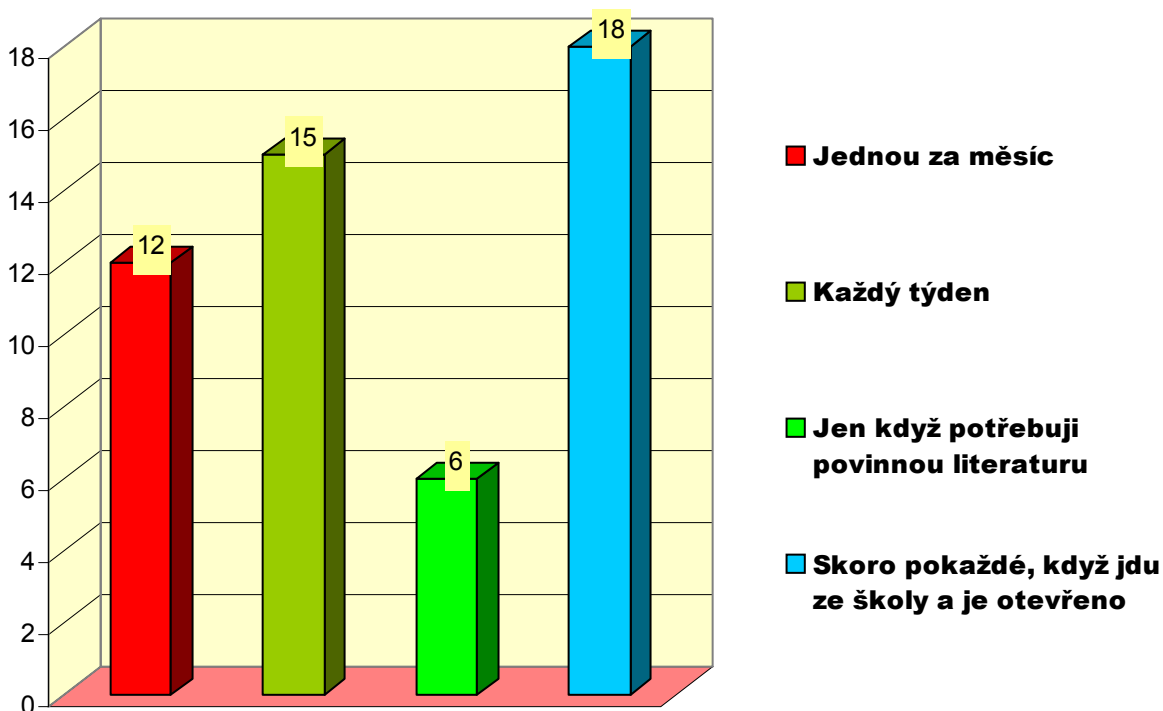

Dle našeho názoru spolu souvisí odpovědi s největším počtem preferencí. Respondenti by více četli, kdyby to vyžadovala škola a zároveň někdo doporučoval, co mají číst, ale současně nejvíce času věnují televizi a internetu. 5 dotazovaných odpovědělo, že by četli, pokud by měli více času. Dotazované děti uvedly, že by četli více, kdyby vycházely zajímavější knížky. Na trhu i v knihovnách je velmi široký výběr titulů. Zde se potvrzuje odpověď, že je nutno dotázané děti na knihy upozorňovat a seznamovat je s novinkami, či diskutovat o výběru s učitelem, rodiči, knihovnicí.

Otázka č. 5: Jak často navštěvuješ knihovnu?

18 dotázaných dětí uvedlo, že knihovnu navštěvují pokaždé, když jdou ze školy. 15 dětí chodí do knihovny jednou týdně a 12 jednou za měsíc. 6 dětí přichází, pokud potřebuje povinnou literaturu.

Graf č. 6

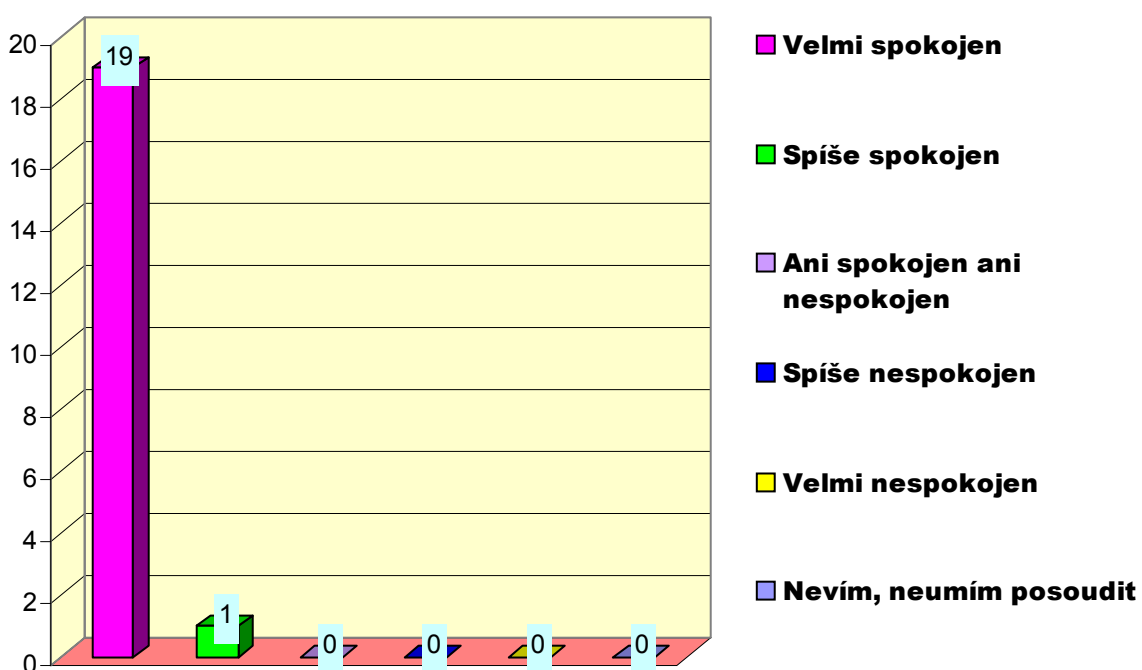
Jelikož byli osloveni právě jen registrovaní čtenáři knihovny, zjišťována byla četnost návštěv v knihovně. Největší počet respondentů odpověděl, že navštěvuje knihovnu cestou ze školy, pokud je otevřeno. Často se stává, že oslovení čtenáři porovnávají informace ze školy s informacemi na internetu a vzájemně poznatky konfrontují, proto se zastavují v knihovně a využívají bezplatně internet. Chlapci a děvčata se mnohdy zastaví s kamarády jen popovídat a prohlédnout zajímavé tituly aniž by provedly nějakou výpůjčku. Několik čtenářů tedy uvedlo, že knihovnu navštíví jednou týdně, či měsíčně, ale zároveň skoro pokaždé, když jdou ze školy a je otevřeno.

V situaci kdy klesá úroveň čtenářské gramotnosti, bohužel logicky narůstá počet těch dětí, které knihovnu nikdy nenavštíví.

Otázka č. 6: Jak jsi spokojen s nabídkou knih a služeb ve své knihovně?

19 dětí uvedlo, že je velmi spokojeno s nabídkou knih a služeb a 1 dotázaný spíše spokojen.

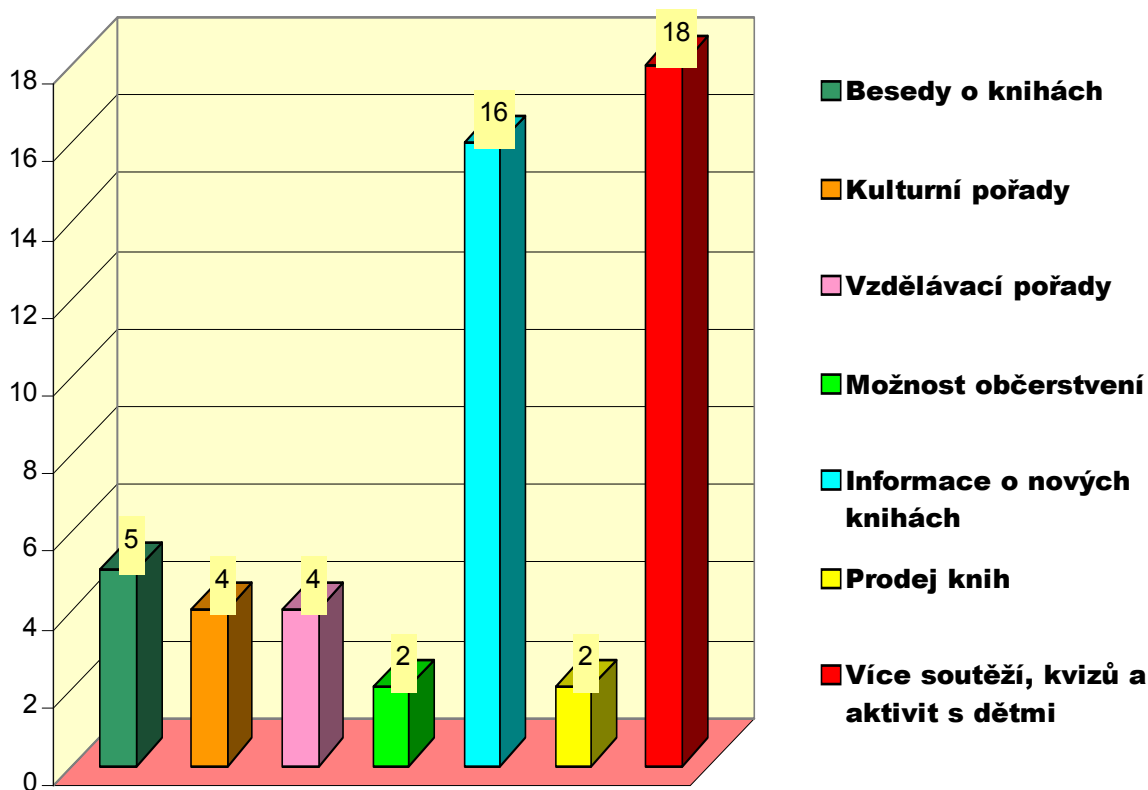
Graf č. 7

Otázka č. 7: Které další služby by mohly knihovny více nabízet?

18 dětí se přeje, aby knihovna nabízela více soutěží, kvízů a aktivit s dětmi. Dalších 16 oslovených by ocenilo informace o nových knihách a 5 dětí besedy o knihách. 4 hlasy získaly vzdělávací a kulturní pořady. 2 děti oslovil prodej knih a 2 další možnost občerstvení.

Graf č.8

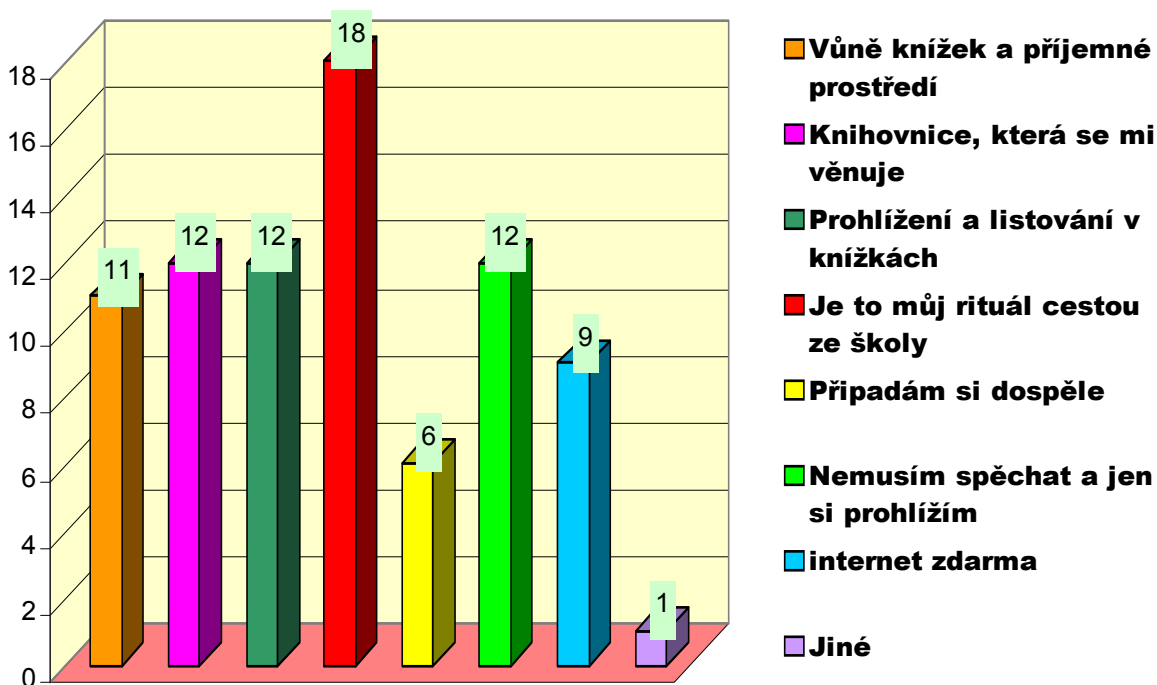

Nejvíce respondentů by si přálo více aktivit s dětmi, soutěží a kvízů. 16 dětí by ocenilo informace o nových knihách a 5 dětí besedy o knížkách. Z toho vyplývá, že dotázané děti mají zájem o další aktivity, spojené s knihami. V následujících otázkách však uvedly, že je nutné, aby je na tyto aktivity někdo upozorňoval.

Otázka č. 8: Co se ti líbí na návštěvách knihovny?

Pro 18 oslovených dětí je návštěva knihovny rituál cestou ze školy. 12 dětem se líbí současně prohlížení a listování v knížkách, knihovnice, která se jim věnuje, či to, že nemusí spěchat a jen si prohlíží. 11 dětem připadá přitažlivá vůně knížek a příjemné prostředí. 9 dětí oceňuje internet zdarma a 6 z dětí si při návštěvách připadá dospěle. 1 respondent uvedl jiný důvod.

Graf č. 9

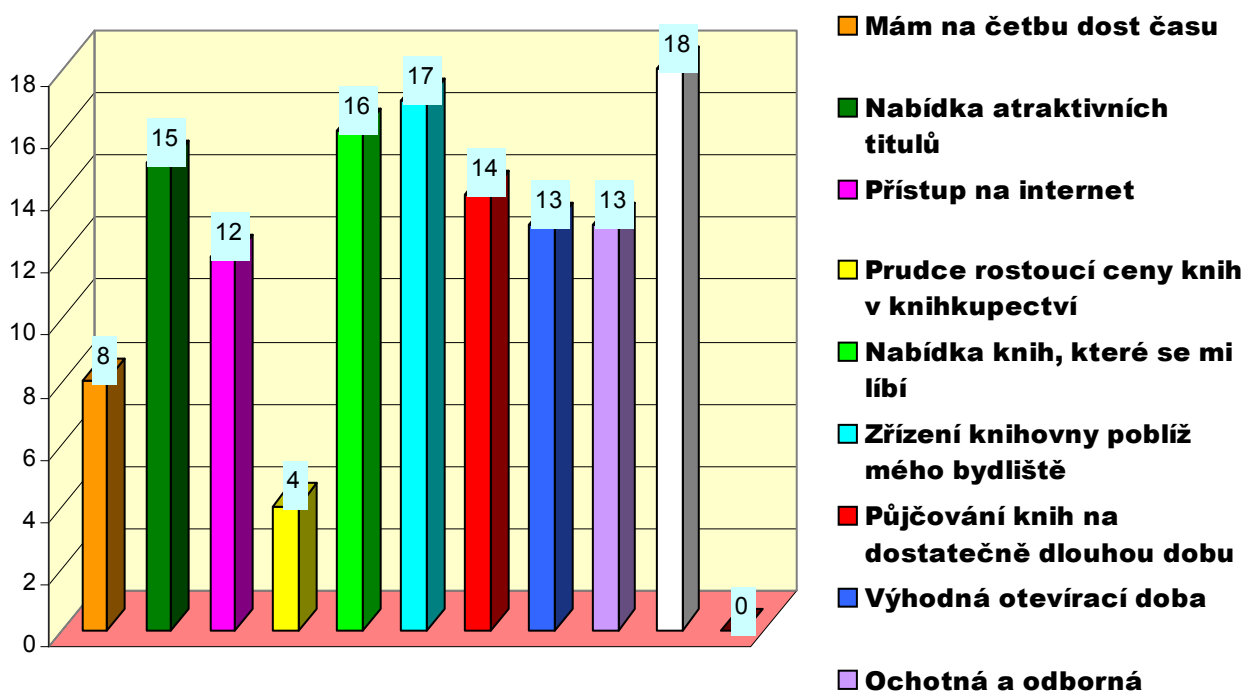
V tomto případě 18 dětí uvedlo, že návštěva knihovny je rituál cestou ze školy, další hlasy získalo: prohlížení knih a listování, knihovnice, která se dítěti věnuje, příjemné prostředí. Jedna respondentka uvedla, že jí na návštěvách knihovny vyhovuje „knihovnice, která je na ni strašně hodná.“

9 dětí rádo využívá internet zdarma, který ovšem, dle osobní zkušenosti, ubírá na přitažlivosti zejména naučné literatuře, slovníkům a encyklopediím. Faktory, které jsou přitažlivé na návštěvě knihovny jsou pro každého čtenáře rozdílné, ale každý významně ovlivňuje dětské čtenářství.

Otázka č.9: Co tě přimělo, stát se čtenářem veřejné knihovny?

18 dětí se stalo čtenářem díky pasování. 17 oslovených dětí přimělo stát se čtenářem zřízení knihovny poblíž jejich bydliště. 16 dětí upoutala nabídka knih, které se jim líbí. 15 dětí oslovily atraktivní tituly. 14 dětem vyhovuje půjčování knih na dostatečně dlouhou dobu a 13 výhodná otevírací doba. Pro 13 dětí hraje roli odborná a ochotná obsluha a pro 12 přístup na internet. 8 dětí má na četbu dost času, proto se staly čtenáři. 4 respondenti přiměl k návštěvě knihovny fakt, že ceny knih v knihkupectví prudce rostou.

Graf č. 10

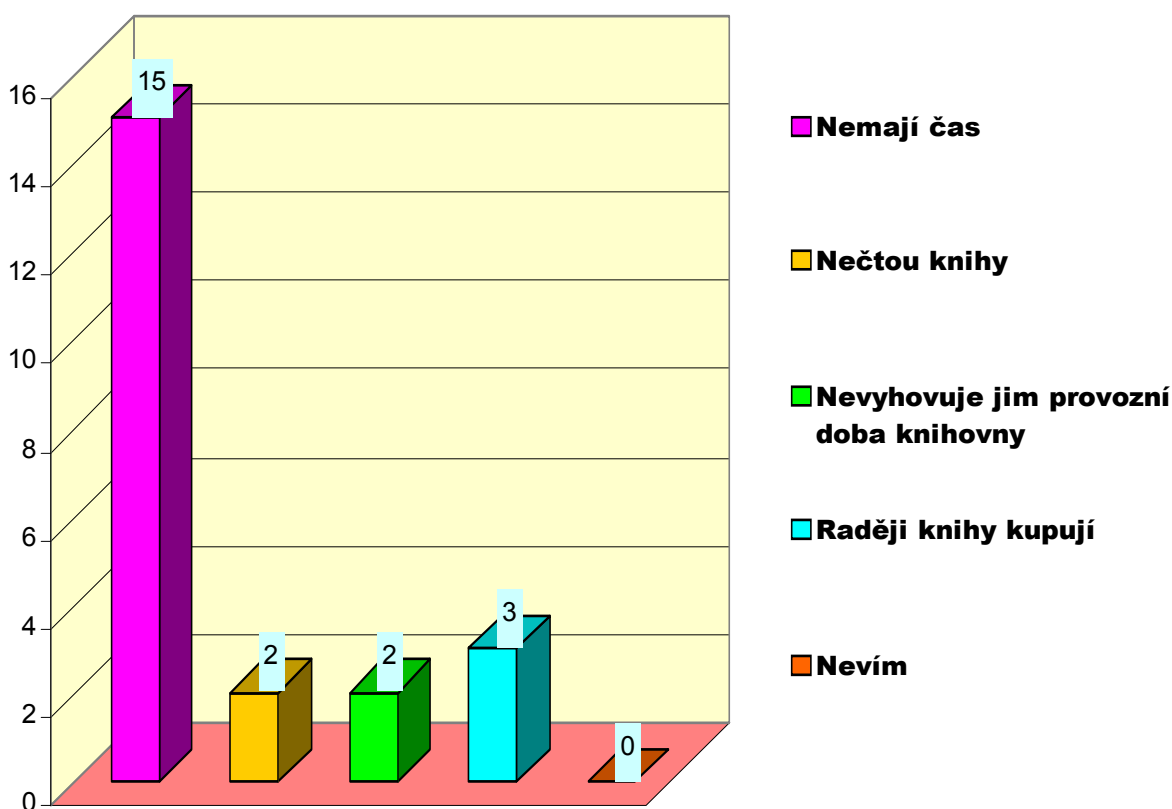

V této otázce jsme zjišťovali, jaký jiný podnět, než rodina a škola zapůsobil, aby se respondent stal čtenářem knihovny. 19 dětí uvedlo, že se stalo čtenářem díky aktivitě knihovny, která každoročně pasuje žáky 1. tříd na čtenáře. Tímto dítě získá čtenářský průkaz a je poprvé uvedeno do prostředí knihovny. 17 dětem vyhovuje zřízení knihovny blízko bydliště, proto je současně návštěva knihovny rituálem mnoha žáků. Nabídka knih v knihovně oslovila 16 dětí, což potvrzuje 15 dětí, kterým se líbí atraktivní tituly. Oceňují půjčování knih na dostatečně dlouhou dobu, což je jeden měsíc. Mnohé z nich však navštěvují knihovnu častěji.

Otázka č.10: Jestliže tví rodiče nenavštěvují knihovnu, proč tomu tak je?

15 rodičů oslovených dětí nemá čas na návštěvu knihovny. 3 dotazovaní uvedli, že rodiče si knihy sami kupují. 2 oslovení si myslí, že rodičům nevyhovuje otevírací doba a další 2 uvádějí, že rodiče nečtou knihy.

Graf č. 11

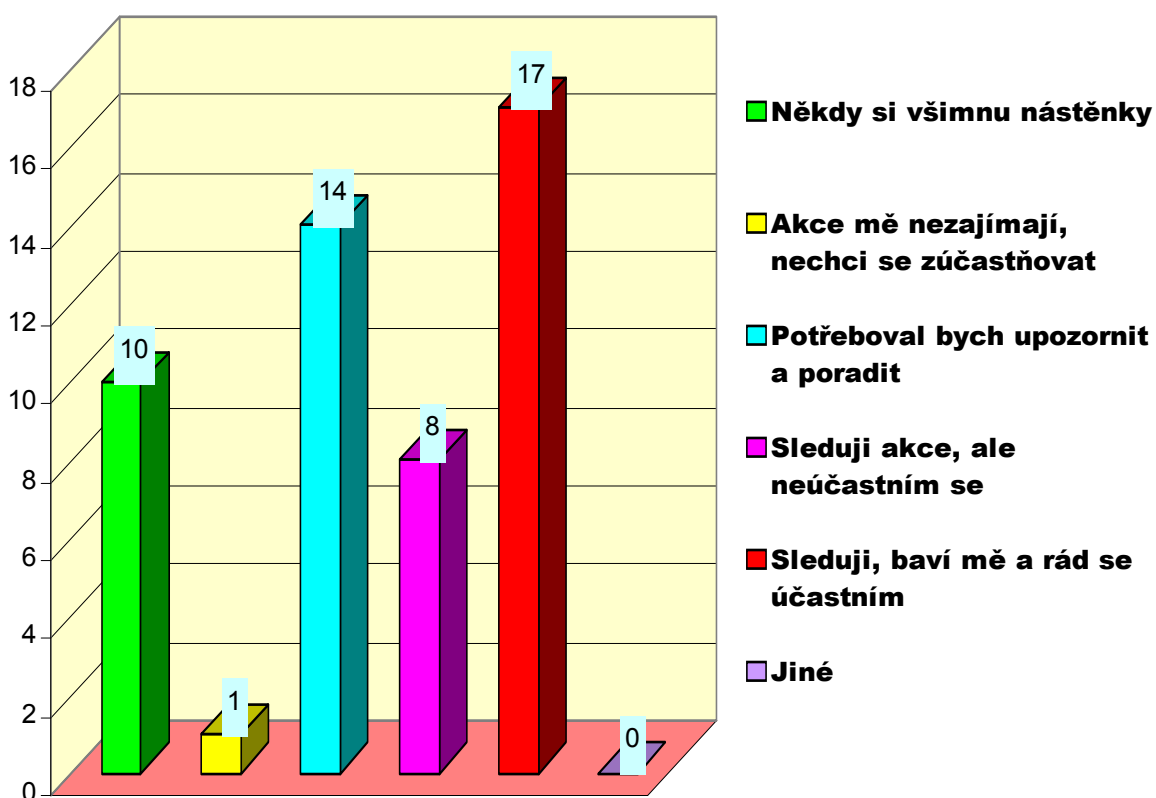

15 oslovených dětí uvedlo, že rodiče na návštěvu knihovny nemají čas, ale pouhé dvě děti uvedly, že rodiče nečtou. Z grafu vyplývá, že rodiče osmnácti dětí čtou, jen nejsou návštěvníky knihovny.

Otázka č. 11: Sleduješ aktivity a projekty, které pořádá tvá knihovna?

Z odpovědí bylo zjištěno, že 17 dětí sleduje aktivity a projekty knihovny. 14 dětí potřebuje upozornit a poradit. 10 dětí uvedlo, že si někdy všimnou nástěnky. 8 z oslovených akce sledují, ale neúčastní se a 1 oslovený se nezúčastňuje a akce ho nezajímají.

Graf č. 12

2 Diskuse a podněty k práci knihovníka

Praktická část vychází teoretických poznatků a zároveň obsahuje výzkumné dotazníkové šetření, z nichž zpracovává výsledky. Cílem této sondy v praktické části bylo zjistit, jaké očekávání má dětských čtenář od knihy, co jej motivuje ke čtení a jakou roli v jeho čtenářském světě představuje knihovna.

V první otázce, co nejvíce ovlivnilo četbu dítěte, se dostává do popředí vliv školy, knihovny, ale celkově se však ukazuje převaha domácího prostředí. Děti se nacházejí pod větším vlivem domácího prostředí, ale jsou ve své čtenářské socializaci závislí také na knihovnách. Z pohledu na graf máme co činit se třemi základními motivacemi: domovem a rodiči, školou a knihovnou.

Děti v největší části od knihy očekávají únik do jiného světa, slouží jim za zdroj zábavy a napětí. Děti dávají přednost zábavě a emocionálním prožitkům před informacemi, přesto i kniha může přinášet poznání. Poznání, které je zprostředkováno poutavou čtenářskou formou. Knihovnice by měla dbát na vlastní sebevzdělávání, sledovat novinky naučné literatury i beletrie na trhu a vhodným způsobem je nabídnout dítěti k přečtení. Je možné vysledovat dle výpůjček i rozhovoru s jednotlivým čtenářem, k jakému tématu má vztah a nabídnout konkrétní tituly. Je nutné rozvíjet individuální práci s dětským čtenářem. Dětského čtenáře nedonutíme žádnými prostředky ke čtení. Nabídka na trhu je dnes velmi dostupná a široká, tematicky i žánrově, pokud by tedy nebyli s nabídkou knihovny spokojeni, akčně by se přiklonili k jiným médiím. Čím více dítě čte, tím více funkcí dokáže v knize objevit a to přispívá k jeho spokojenosti.

Děti uvedly naprosto jasnou odpověď, proč vlastně čtou: baví je to. Baví je prožívat dobrodružství s hlavním hrdinou, faktografické věrohodnosti, motivy k řešení životních situací, nacházejí emocionální zážitek při četbě pohádek. Pokud by děti četly pouze pod tlakem vzdělávací instituce, školy, jen sotva by naprostá většina odpověděla, že je čtení baví. Cesta ke knize dnes není zahrazena žádnou ideologickou bariérou, nabídka převyšuje poptávku, dítě si osvojilo počítač. Přesto si děti stále plní knihou svoji čtenářskou potřebu.

11 dětí uvedlo jako důvod ke čtení požadavek školy. Forma povinné četby ve škole se rozrůžnila. Nejmladší generace dětí zažívá rozpad soustavy knih povinné četby. Učitelé nadále vyžadují, aby dítě četlo, mají však poměrně volnou ruku při tvorbě povinné četby. Zde sehrává významnou roli spolupráce knihoven a škol. Děti navštěvují v rámci

hodin českého jazyka besedy v knihovnách. Je však možné, aby knihovnice chodily samy představovat do škol nové knihy, přečetly krátký úryvek například právě z povinné četby. V den výročí významného autora mohou žáky seznámit s jeho tvorbou. Ukázat dítěti nečtenáři, že kniha přináší radostný zážitek z četby. Na tyto děti může zapůsobit také vzor spolužáka, který knihovnu navštěvuje a jeho sebevědomí při komunikaci s knihovnicí.

Respondenti by četli více, ale často jim v tom brání sledování televize či brouzdání na internetu. Faktickým soupeřem čtení je ve skutečnosti pouze pasivní sledování televize. Počítačové aktivity spíše způsobují, že se dítě chová pročtenářsky, i když ne vůči knihám. V dnešní době nejde o boj médií, ale o rozdělení kompetencí všech složek multimediality a o jejich co nejúčinnější souhru. Povaha a kvalita čtení se mění v interakci s jinými médii. Internet řadíme do kategorie spíše pročtenářské, ale sledování televize či DVD je nejvýznamnější soupeř čtení.

Na různých webových stránkách lze najít diskuse o knihách či autorech. Fenoménem jsou blogy, které sdružují např. čtenáře určitého žánru a tím vytváří čtenářskou komunitu. Jde tedy o rozdělení kompetencí médií, přičemž snahou rodičů, školy, knihoven by mělo být eliminovat pasivní sledování mnohdy podprůměrné televizní nabídky.

Velké množství dětí navštěvuje knihovnu pravidelně cestou ze školy. Ze zkušenosti vím, že děti se často potřebují odreagovat, popovídat se spolužáky a sdělit zážitky či poznatky knihovnicí. Proto by knihovna měla být příjemným místem setkávání dětí, ale ne pouze za účelem půjčování knih. Veškeré tyto aktivity totiž ke čtení vedou, pokud knihovnice vhodně zareaguje. Dítě se rádo do proklientského prostředí dříve nebo později vrátí a proto by knihovny měly usilovat o to, aby se staly široce pojatými kulturními centry.

V drtivé většině jsou děti spokojeny s nabídkou knih a služeb v knihovně, pokud by nebyly, knihovnu by nenavštěvovaly. Sama s dětmi pracuji formou rozhovoru, ptám se na oblíbená témata, snažím se upozornit na nabídku. Pokud jsou začínajícími čtenáři, sleduji i vhodnou velikost písmen a snažím se upozornit na přitažlivé ilustrace. Jako instituce bojujeme s finančními možnostmi, proto ne vždy je do fondu zakoupeno vše, co bych si jako knihovnice přála.

Knihovny by dle šetření měly nabízet více aktivit s dětmi, jako jsou literární či výtvarné soutěže, kvízy a besedy a měly by děti na tyto akce upozorňovat. Mnohdy je také vhodné děti určitým způsobem nasměrovat, poradit při zpracování literární či výtvarné

soutěže, najít inspiraci v literatuře, rozvinout jeho vlastní nápad. Rodiče těchto dětí jsou ve věku vrcholné pracovní aktivity a tak mnohdy na tuto činnost nemají čas.

Děti v knihovně rády tráví volný čas, beze spěchu smějí listovat v knihách a prohlížet co je zajímavé, připadají si dospěle. Je nutné, aby knihovny měly vhodné zázemí pro dětské čtenáře, místo, kde by se mohl posadit, prolistovat knihu, odeslat e-mail. Vhodné by bylo i občerstvení např. z automatu. Mnohdy se totiž služba knihovny smrskne na pouhé načtení knihy do výpůjčního protokolu.

Čtenářem veřejné knihovny je dítě z mnoha důvodů. Tím největším je skutečnost, že dítě je na konci první třídy knihovnou pasováno na čtenáře. Knihovny tímto způsobem získají jednorázově velké množství dětských čtenářů a je dále v možnostech knihovnice dítě zaujmout natolik, že čtenářem zůstane i v dalších letech. Dětem vyhovuje zároveň dostupnost knihovny a nabídka knihy, které ho zajímají.

Pokud rodiče dětí nenavštěvují knihovnu, neznamená to, že nečtou. V mnoha případech děti uvedly, že rodiče na čtení nemají čas, někteří knihy sami kupují. Pokud dítě čte a je čtenářem, je velmi pravděpodobné, že v rodině se s knihami pravidelně setkává a to je pro dětské čtenářství velká motivace.

Ukazuje se, že dalším možným východiskem, jak upoutat dětského čtenáře je soustavná, aktivní podpora čtenářství dalšími, zajímavými aktivitami. Děti se zúčastňují s oblibou pořádaných akcí, ale je nutné je upozorňovat jinak, než pouze vyvěšeným plakátkem na nástěnce: komunikací.

Pomocí dotazníkového šetření se mi podařilo z pohledu knihovnice zčásti objasnit problém dětského čtenářství a navrhnou náměty pro další práci s dětským čtenářem. Cíl práce byl splněn.

ZÁVĚR

Téma bakalářské práce je „Práce se čtenářem, zejména dětmi a mládeží z pohledu knihovníka“. Práce se skládá ze tří hlavních částí, teoretické, praktické a seznamu příloh. Všechny kapitoly v teoretické části vycházejí z uvedené odborné literatury a internetových zdrojů.

Praktická část se zabývá předvýzkumem a dále samotným výzkumem, který probíhal mezi čtenáři dětského oddělení prostřednictvím dotazování. Cílem výzkumu bylo zjistit postoj dětského čtenáře ke knize a čtenářství a dále objasnit motivaci, která děti do knihoven přivádí. Výsledky, ke kterým jsem díky výzkumné sondě došla, mi v zásadě potvrdily poznatky z teoretické části a ukázaly možnosti další práce s dětmi v mé vlastní profesi knihovnice. Pracovala jsem však pouze s malým počtem respondentů, jejichž výzkumný vzorek rozhodně není reprezentativní, avšak na utvoření základního náhledu do problematiky postačí. Závěry tedy platí pro mnou sledovanou skupinu dotazovaných a není možné je zobecňovat.

Zkoumáním jsem zjistila, že na dětského čtenáře působí zejména vnější okolí, z něhož největší význam zaujímá rodina. Nelze přeceňovat funkci školy, přestože je sekundárním socializačním prostředím. Ukazuje se, že čtení je dnes pro děti ve velké míře zdrojem zábavy, napětí. V knihách nehledají informace, k tomu dnešní děti využívají jiné informační zdroje, především internet. Internet není přímým konkurentem čtení, tím je pasivní sledování televize. Přesto internet či sledování televize ukrájí čas, které by dítě mohlo strávit čtením knih. Děti rády tráví v knihovně svůj volný čas, rády diskutují s knihovnicí a věnují se aktivitám, které knihovna nabízí. Přesto na tyto aktivity potřebují vhodným způsobem upozornit.

Při zpracování bakalářské práce jsem měla možnost nabýt nových poznatků z oblasti historie knihovnictví a psychologie dítěte. Utřídila jsem si informace o práci jiných veřejných knihoven a inspirovala se jejich aktivitami a zároveň se zamyslela nad vlastním přístupem k práci. Osobně jsem měla možnosti poznat řádně sestavený dotazník a výzkumné šetření prostřednictvím dotazování v praxi. Vyzkoušela jsem si zpracovat zjištěné výsledky do grafů, vyhodnotit je a interpretovat.

Seznam použitých zdrojů:

- Cejpek, J. a kol.: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Karolinum, Praha 2002. ISBN 80-7184-163-3
- Černoušek, M.: *Děti a svět pohádek*. Albatros, Praha 1990.
- Helus, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Portál, Praha 2009. ISBN 978-80-7367-628-5
- Chaloupka, O.: *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Victoria Publishing, Praha 1995. ISBN 80-85865-40-8
- Chaloupka, O.: *Rozvoj dětského čtenářství*. Albatros, Praha 1982.
- Chaloupka, O.: *Škola a počátky dětského čtenářství*. Victoria Publishing, Praha 1995. ISBN 80-85865-41-6
- *Knihovna jako brána k integraci cizinců v EU*. -- Praha : Multikulturní centrum Praha, 2006. ISBN 80-239-7826-8
- Pařízek, V.: *Jan Amos Komenský a jeho odkaz dnešku*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1987.
- Raichel, J.: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Grada Publishing, Praha 2009. ISBN 978-80-247-3006-6
- Sak, P. a kol.: *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Portál, Praha 2007. ISBN 80-85865-41-6
- Toman, J.: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. Jihočeská univerzita, České Budějovice, 1992
- Trávníček, J.: *Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Host, Brno 2008. ISBN 978-80-7294-270-1
- Trávníček, J.: *Vyprávěj mi něco-- Jak si děti osvojují příběhy*. Paseka, Praha 2007. ISBN 978-80-87053-07-2
- Vášová L., Černá, M.: *Bibliopedagogika*. SPN, Praha 1989

Internetové zdroje:

- *SKIP ČR* [on line]. Poslední revize 24.09.2010 [cit.12.11.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html>
- *SKIP ČR* [on line]. Poslední revize 24.09.2010 [cit.12.11.2010]. Dostupné na WWW: <http://skip.nkp.cz/akcPrehl.htm>

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Vyplněný dotazník

Příloha č. 1:

Ahoj děti- čtenáři, připravila jsem pro Vás dotazník, který by mi mohl pomoci v lepší spolupráci s Vámi, dětmi. Dotazník můžete vyplnit za pomoci rodičů. Děkuji za Váš čas.

Mazurová Gabriela, knihovnice

A. Jsem chlapec ve věku.....let

B. Jsem děvče ve věku.....let

Označ křížkem ve sloupečku napravo 2 odpovědi, se kterými souhlasíš, či se nejvíce blíží Tvé zkušenosti.

1.Tvoji četbu nejvíce ovlivnilo to, že:

Doma se vždycky dbalo, abys četl knihy____

Pravidelně navštěvuješ knihovnu_____

Učitel češtiny tě inspiruje_____

Máte doma mnoho knih_____

S rodiči se často o knihách bavím_____

Nic z toho- cestu do knihovny sis našel sám_

Nevím_____

Jiné.....

2.Co od knížek očekáváš?

Únik do jiného světa_____

Pomoc v životních situacích_____

Estetický zážitek_____

Zábavu, napětí_____

Informace_____

Neočekávám nic_____

Nevím_____

Nic z uvedeného_____

Jiné.....

3. Čtu, protože:

To vyžaduje škola a studium _____

Baví mě to _____

Krátím si volný čas _____

Hledám citový zážitek, vzrušení, ztotožnění

Dělají to lidé v mém okolí _____

Nevím _____

Jiný důvod.....

4. Četl bych více, kdybych

Měl více času _____

Knihy nebyly tak drahé _____

To více vyžadovala škola a studium _____

Vycházely zajímavější knížky _____

Někdo více doporučoval, co mám číst _____

Se tolik nedíval na TV či internet _____

Nechci už více číst _____

Jiný důvod.....

5. Jak často navštěvuješ knihovnu

Jednou za měsíc _____

Každý týden _____

Jen když potřebuji povinnou literaturu _____

Skoro pokaždé, když jdu ze školy a je otevřeno_

6. Jak jsi spokojen s nabídkou knih a služeb ve své knihovně:

Velmi spokojen _____

Spíše spokojen _____

Ani spokojen ani nespokojen _____

Spíše nespokojen _____

Velmi nespokojen _____

Nevím, neumím posoudit _____

7. Které další služby by mohly knihovny více nabízet:

Besedy o knihách _____

Kulturní pořady _____

Vzdělávací pořady _____

Možnost občerstvení _____

Informace o nových knihách _____

Prodej knih _____

Více soutěží, kvízů či aktivit s dětmi _____

Jiné služby..... _____

8. Co se ti líbí na návštěvách knihovny?

Vůně knížek a příjemné prostředí _____

Knihovnice, která se mnou komunikuje _____

Prohlížení a listování v knížkách _____

Je to můj rituál cestou ze školy _____

Připadám si dospěle _____

Nemusím spěchat a jen si prohlížím _____

Internet zdarma _____

Jiné.....

9.Co tě přimělo, stát se čtenářem veřejné knihovny?

Mám na četbu dost času_____

Nabídka atraktivních titulů_____

Přístup na internet_____

Prudce rostoucí ceny knih v knihkupectvích_____

Nabídka knih, které se mi líbí_____

Zřízení knihovny poblíž tvého bydliště_____

Půjčování knih na dostatečně dlouhou dobu_____

Výhodná otevírací doba knihovny_____

Ochotná a odborná obsluha_____

Pasování na čtenáře_____

Jiné.....

10.Jestliže tví rodiče nenavštěvují knihovnu, proč tomu tak je?

Nemají čas_____

Nečtou knihy_____

Nevyhovuje jim provozní doba knihovny_____

Raději knihy kupují_____

Nevím_____

11. Sleduješ aktivity a projekty, které pořádá Tvá knihovna?

Někdy si všimnu nástěnky_____

Akce mě nezajímají, nechci se zúčastňovat_____

Potřeboval bych upozornit a poradit_____

Sleduji akce, ale neúčastním se_____

Sleduji, baví mě a rád se účastním_____

Jiné.....

